

Съставител Йордан Пеев

ДОМ НА ИСЛЯМА

Справочник
Том 2

София, 2025

На предната корица. Вход към молитвената зала на джамията ал-Караун в гр. Фес, Мароко. Построена е през 857–859 г. с предоставени от Фатима ал-Фихрия (ок. 800–880) средства. Знатната вдовица пожелава джамията да бъде и място за обучение. Свързаният с нея университет продължава дейността си и в наши дни. Сочен е като най-стария в света.

На задната корица. Макет на кораб в Персийския залив. Шлифовано сребро. Образец на съвременно арабско ювелирно изкуство. Обединени арабски емирства. Музей на СУ „Св. Климент Охридски“.

© Издателство „Изток-Запад“, 2025

Всички права на български език запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде възпроизвеждана или предавана под каквато и да е форма и по какъвто и да било начин без изричното съгласие на издателство „Изток-Запад“.

© Йордан Пеев, съставител (текст), съставител (илюстративен материал), 2025

© Екатерина Доклева, съставител (илюстративен материал), 2025

ISBN 978-619-01-1623-3

ДОМ НА ИСЛЯМА

دار الإسلام

Вяра, общество, събития

Справочник
Том 2

Съставител
Йордан Пеев

Научен редактор
Мира Попова

СЪДЪРЖАНИЕ

Том I

А	5–140
Б	141–220
В	221–240
Г	241–268
Д	269–348
Е	349–366
Ж	367–370
З	371–402
И	403–574
Й	575–580
К	581–679
Л	680–698
М	699–869

Приложения 871–879

Том II

Н	5–86
О	87–146
П	147–246
Р	247–315
С	316–468
Т	469–552
У	553–585
Ф	586–663
Х	664–789
Ц	790–794
Ч	795–808
Ш	809–859
Ю	860–869
Я	870–880

Литература 881–893

Послеслов 894

Приложения 897–911

Н

НУН / نون. Четиринадесетата буква от арабската азбука. Според предадено от Абу Хурайра предание Пророкът е казал: „Аллах първо създаде [буквата] Нун, която е мастилницата.“ Сурата „Калемът“ започва със знаменито: „Нун. Кълна се в калема и в онова, което пишат“ (К. 68:1), последвано от обяснението, че „Нун се тълкува като един от онези буквени знаци, смисълът на които е известен само на Аллах“, а с изречената клетва „се подчертава ролята на грамотността и познанието“. Също означава голяма риба и пророкът Юнус е наричан „притежаващият Нун“ (Зу Нун / ذوالنون) и „господарят на рибата“ (сахиб ал-хут / صاحب الخوت). Нейното изображение като извита линия го прави подходящо за изписването ѝ върху талисмани, а мястото ѝ по средата на азбуката води до разнообразни нумерологични разсъждения.

ал-НАБАРАУИ, САЙЗА (1897–1985) / سَيِّزَا النَّبْرَاوِي, името, с което става известна ЗАЙНАБ МОХАМЕД МУРАД ал-НАБАРАУИ / زَيْنَبُ مُحَمَّدٍ مُرَاد النَّبْرَاوِي. Египетска журналистка и феминистка. Родена в Кайро, принадлежи към известен род, бива осиновена от богата роднина, която я изпраща във Франция. Завършва монашеско училище, института „Сен Жермен де Пре“ в Париж и френска католическа гимназия в Александрия. Бива привлечена във феминисткото движение от Худа Шаарауи и заедно създават Египетския женски съюз (1923). Редактира неговия орган – списанието „Египтянка“ –

на френски език с оглед на читателската публика и участието в международното феминистко движение. Посочва като негова цел постигането на „ера на справедливост и мир“. Завръщайки се заедно с Худа Шаарауи от конгреса на Международния съюз за женско гласоподаване (Рим, 1923), на гарата в Кайро сваля своята забрадка – постъпка, оценявана като значимо събитие в историята на мюсюлманския феминизъм. Отправя призив за среща на жените от Близкия изток и Азия, която се осъществява на първия и втория Конгрес на източната жена / مُؤْتَمَرُ الْمَرْأَةِ الشَّرْقِيَّةِ (Дамаск, 1930 и 1932 г.) под ръководството на Нур Хамада. Борбата за правата на жените съчетава с участие в движението за пълна независимост на страната и участва в срещите на женските организации в Близкия изток. На проведения в Неапол през 1952 г. конгрес на Международния съюз на жените / International Alliance of Women като негов вицепрезидент, в противовес на изказванията на европейските представителки, отправя упреци срещу колониалната политика на Запада. На следващата година напуска Египетския женски съюз и встъпва в Международната демократична федерация на жените (МДФЖ). В своите статии и изказвания остро осъжда империализма, расизма и бедността и защитава мира и палестинската кауза, поради което е обвинена в комунизъм (Badran 1996: 248–249).

НАБАТЕЯ / древногр. Ναβαταῖοι, ивр. נַבְטָאִי, ар. Царство на набатейците (Мамлака ал-ан-

бат / مَمْلَكَةُ الْأَنْبَاطِ). Държава, създадена от върхушките на местни арабски племена. Промъгва от III в.пр.Хр. до 106 г. Обхваща земите на дн. Йордания, където е разположена столицата гр. Петра, а също Палестина, Израел, части от Сирия и Саудитска Арабия. Още с възникването си съперничи със своите съседи за надзора на керванните пътища между владенията на приемниците (диадохи / гр. Διάδοχος) на Александър Македонски – Птолемеите в Египет и Селевкидите в Персия. Превръща се в наследствена монархия. От 169 г.пр.Хр., като съюзник на Рим, участва в превземането на Йерусалим през 70 г. След смъртта на владетеля Рабел Сотер (70–106) император Траян присъединява царството и го превръща в провинция, която нарича Петрейска Арабия / *Arabia Petraea* по името на нейната столица. Проникващото християнство довежда през IV в. до възникване на епископство и един гроб на владетел е превърнат в катедрална църква. Т.нар. набатейска писменост, използвана в държавата, е по-нататъшно развитие на арамейската, от която впоследствие се очертава арабската писменост.

НАБИ. Вж. ПРОРОК, ПРОРОЦИ.

ал-НАБИГА ал-ЗУБЯНИ (ок. 535–ок. 604) / النابغة الذبياني букв. геният от (племето) зубян. Прозвище на поета ЗИАД ИБН МУАУИЯ ИБН ДАБАБ / زِيَادُ بْنُ مُعَاوِيَةَ بْنِ ضَبَابٍ, сътвори т.нар. „окачени“ стихове (ал-Муалакат / المَعْلَقَاتُ). Произхожда от знатен род на племето бану зубян, чергарстващо в североизточната част на Наджд. По-голямата част от живота си прекарва в Хира при лахмидския княз ал-Нуман III (580–602), на когото посвещава касида, оцененена от книжовниците като най-съвършената възхвала. Негово е сравнението: „Ти слънце си, а (другите) царе – звезди / изгрееш ли, от погледа изчезват те“. Въпреки възхвалите не избягва променливостта на съдбата. Когато владетелят научава за касида, описваща голотата на неговата собствена съпруга, решава да го убие. Поетът бяга при съперниците на своя господар – владетелите Гасаниди, и съответно ги славо-

слови. Скоро, обзет от тъга, се завръща при ал-Нуман и му посвещава „извинителен“ панегирик. Владетелят му прощава и го дарява със сребърен бокал и сто породисти двугърби камили, украсени с шраусови пера. Стиховете му притежават словесно богатство и плавност на изказа, но със своята високопарност и превеличения се различават от простодушните възхвали на рода и племето от бедуинските поети. Съставя и политически подплатени творби, с които, защитавайки своето племе, призовава вождовете му да се съюзят със сродни племена и така да се съхранят от попълзновенията на съперническите за власт над тях Гасаниди и Лахмиди. Славата за неговата дарба се съчетава с признанието му за справедлив съдник на творбите на неговите събратя. На сбирките в Указ го настанявали в палатка от овчи кожи и поетите с трепет очаквали неговата оценка за достойнствата и слабостите на стиховете, които декламирали пред насъбралите се почитатели.

НАБИЗ. Вж. ВИНО.

ал-НАБУЛУСИ, АБД ал-ГАНИ ИБН ИСМАИЛ (1641–1731) / عَبْدُ الْغَنِيِّ بْنُ إِسْمَاعِيلَ النَّابُلُسِيِّ. Сирийски богослов, правист и суфий. Роден в Дамаск, произхожда от известен род на улеми. С натрупаните познания получава признание и още като младеж започва да преподава шериат и фикх в джамията на Омеядите и в медресето ал-Салихия. Издава и множество фетви. Води благочестив живот и членува в братствата ал-Кадирия и ал-Накшбандия. Посещава Истанбул и много области в Близкия изток. Остава над 200 съчинения. В областта на догматиката следва възгледите на Ибн Араби, на които посвещава редица изследвания. Сред тях е „Разяснение за значението на единство на битието“ (Идах ал-максуд мин уахдат ал-уджуд / وَحْدَةُ الْمَقْصُودِ مِنَ الْوُجُودِ). Споделя неговата търпимост и стремеж към разбирателство с другите религии. В пространния пътепис (рихла / رَحْلَةٌ) „Истина и метафора в пътуването до Леванта, Египет и Хиджаз“ (ал-Хакика уа-л-маджаз фи-л-рихлат ила билад ал-Шам уа-Миср уа-л-Хи-

الحَقِيقَةُ وَالْمَجَازُ فِي الرَّحْلَةِ إِلَى بِلَادِ الشَّامِ وَمِصْرَ / (وَالْحِجَازِ) джаз / увлекателно и задълбочено описва видяното по време на едногодишното пътуване (септември 1693 – октомври 1694). Посещава мюсюлмански светилища и библиейски места, радвайки се на оказаното му гостоприемство и почит от местните християнски монаси. Изложението съдържа и полезни сведения за етнографското и стопанското състояние на тези области. „Книга за сънищата“ (Китаб ал-манах / كِتَابُ الْمَنَامِ) е обширно изследване за тълкуването на сънищата в историята на исляма. Отдаденото внимание на поезията е отразено в няколко сборника.

ал-НАБХАНИ, ТАКИ ал-ДИН (1909–1977) / تَقِي الدِّين النَّبْهَانِي / Палестински богослов. Съчиненията му са посветени на постановките на исляма за държавността, управлението, обществото, стопанството, идейния и религиозния живот, на задачите и нравствените изисквания към мюсюлманите. Поддържа схващането, че единственият път към промени в общественото съзнание е чрез разисквания, спорове и съживяване на съществените за него идеи и чувства. Що се отнася до мюсюлманското, задачата е да се отстраняват чуждите влияния на гръцката, персийската и източната философия и вярвания, които още през Средновековието са предизвикали бъркотия и упадък. Оттук и противопоставянето на муатазилитизма, за чието осъждане използва и доводите на ал-Газали. Настоява за възстановяването на халифата, но посочва големите трудности пред тази цел, защото Домът на исляма се е превърнал в самотен остров, заобиколен от чужди религии и враждебни политики и идеологии. Богословът съчетава мирогледа с политическа дейност, изразена от основаната и ръководена от него Партия на ислямското освобождение (Хизб ал-тахрир ал-ислами / حَزْبُ التَّحْرِيرِ الْإِسْلَامِيِّ). Най-известни съчинения са „Ислямската самоличност“ (ал-Шахсия ал-исламия / الشَّخْصِيَّةُ الْإِسْلَامِيَّةُ) в три тома, „Общественото устройство в исляма“ (ал-Низам ал-иджтимай фи-л-ислам / النِّظَامُ الْاجْتِمَاعِيُّ فِي الْإِسْلَامِ), „Организация на управлението в исляма“ (Низам ал-хукм фи-

л-ислам / النِّظَامُ الْخُكْمِيُّ فِي الْإِسْلَامِ). Изказаните в тях идеи намират прием сред фундаменталистските кръгове и екстремистките организации, които го обявяват за Обновител на вярата.

НАВАРИН / гр. Ναβαρίνο. Залив на полуостров Пелопонес (Гърция). В него на 20 октомври 1827 г. се разгаря битка на обединените флоти на Англия, Франция и Русия с османския турско-египетски флот. Повод е отхвърлянето от Високата порта на т.нар. Лондонско съглашение (6 юни 1827 г.), с което трите европейски сили признават автономията на Гърция. Битката завършва с разгром на османците, които загубват над 60 бойни кораба, докато съюзниците не губят нито един. Поражението улеснява победата на Русия във войната от 1828–1829 г. Подписаният на 14 септември 1829 г. Одрински мирен договор потвърждава гръцката автономия. Събитието се сочи сред редките примери за европейско единодействие срещу Османската империя, които съпровождат постоянните съперничества за нейното наследство.

НАВОИ, АЛИШЕР (1441–1501) / узб. Alisher Navoiy; уйг. Әлшир Нава'и, перс. علیشیر نَوایی. Узбекски книжовник и сановник. Роден в гр. Херат, произхожда от уйгурско семейство, близко до двора на Тимуридите. Рано проявява поетична дарба, получава образование в Херат, Мешхед и Самарканд. Под настояничеството на Джами навлиза в суфизма и се присъединява към братството ал-Накшбандия. През 1469 г. постъпва на служба при своя приятел от детството, управителя на Хорасан султан Хусейн Байкара (1438–1526), който три години по-късно го назначава за везир, а впоследствие – за управител на провинцията Астрабад, където той престоява до 1487 г. Разочарова се от боричканията за власт, бива уволнен и се отдава на книжовно творчество:

*Аз толкоз от приятели изпатих
и толкоз горчивини видях,
че по-добре ще бъде да издъхна,
отколкото отново да съм с тях.
(Средновековни... 1973: 460)*

Най-известен е сводът „Петорката“ (Хамса / خمسة), съдържащ над 50 хил. стиха, изложени на старотюркския чагатайски диалект, станал основа на съвременния узбекски език. Състои се от пет поеми: поучителната „Смушение сред праведните“ (Хайрат-олабрат / حیرت الابرار) и епичните „Лайла и Маджнун“ (Лейли ва Маджнун / لیلی و مجنون), „Фархад и Ширин“ (Фархад ва Ширин / فرهاد و شیرین), „Седемте светила“ (Саба сайар / سبعة سیار) и „Стената на Искандер“ (Сад-и-Искендер / سد سکندری). Сводът е „отговор“ на едноименните творби на Низами Гянджеви и Амир Хосров Дехлеви. В него наред с възпроизвеждането на техните теми поетът излага своите разбирания за любовта, смъртта и смисъла на човешкото съществуване. Произведението е наричано „Енциклопедия на Изтока“ и е своеобразен „документ на фантастичната вселена, вселена от образи и сложни обрати“ (Карахасан-Чинар 2006: 147–148). Други негови творби са „Език на птиците“ („Парламент на птиците“ или „Симург“) и философско-алегоричният трактат „Възлюбен от сърца“, в който утвърждава идеята за съсредоточаване на властта в ръцете на просветен владетел, посветил се да служи на обществото и държавата. Автор е на сравнително изследване между фарси и чагатайския език и е почитан като родоначалник на узбекската литература. Заема видно място сред мюсюлманските книжовници, съчетаващи творчество с политическа дейност и стремящи се да подобрят живота на страната. Съвременниците подчертават неговото покровителство на хората на науката и изкуството и подкрепата му за строителната дейност, посочват благочестивия му живот в безбрачие и самота. Владетелят Захир ал-Дин Бабур отбелязва неговото тщеславие, което според едни се дължи на съблазните на властта, а други го сочат като присъщо на неговия нрав.

*Страдах аз, любих и плаках, но не станах
мъченик.*

*Виночерпецо, наливай, да е весело в
гръдта!*

*Дните чезнат като вятър. Весели се,
Навои,*

*само вятъра не смогна да достигнеш
ти в света.*
(Средновековни... 1973: 457)

НАГЕЛ, ТИЛМАН (род. 1942) / Tilman Nagel. Германски изтоковед и религиовед. Роден в гр. Котбус, изучава ислямознание в Университета в гр. Бон. Защищава докторат (1967), хабилитира се през 1971 г. и през последвалите 10 години работи в Института за източни езици към У-та. Премества се в Университета в Гьотинген, където е професор по арабистика и ислямознание до пенсионирането си (1981–2007). От 1989 г. е член на Академията на науките на Гьотинген. Автор е на множество трудове. В „Мохамед – живот и легенда“ / Mohammed – Leben und Legende (1052 с., 2008) се стреми да покаже не толкова „мюсюлманското“ животоописание на Пророка, колкото да установи историографски обзор на неговата личност и дело в обществената, религиозната и събитийна история на Късната античност в Близкия изток. Разглежда зараждането и началното развитие на исляма, като отделя действителността от легендата. Привежда и множество източници, непознати дотогава на западната наука. Книгата се сочи като внушителен труд, който придобива настойчиво присъствие в съвременните изследвания по този въпрос. Същата година излиза книгата „Любимецът на Аллах – произход и проявления на вярата в Мохамед“ / Allahs Liebling: Ursprung und Erscheinungsformen des Mohammedglaubens, (432 с.). В нея разяснява историята на мюсюлманския култ към Пророка, като доразвива приведеното от Ибн ал-Джаузи предание, според което Аллах подчертано го предпочита пред Ибрахим и Муса. Своеобразно обобщение е „Мохамед – 20 глави за Пророка на мюсюлманите“ / Mohammed – 20 Kapitel über den Propheten der Muslime, 2010, (334 p.). Други значителни творби са „История на ислямското богословие“ / Geschichte der islamischen Theologie, 1994; „Коранът и неговият религиозен и културен контекст“ / Der Koran und sein religiöses und kulturelles Umfeld, 2010, „Страх от Ал-

лах? Спорове с исляма“ / Angst vor Allah? Auseinandersetzungen mit dem Islam, 2014.

Н.Т. е виден член на Масонската ложа. Критичните му изказвания за отделни страни и прояви на исляма често предизвикват спорове на научните срещи. Тогава отправяните от мюсюлманските представители нападки срещат отпора на европейските учени дори когато те не споделят изцяло неговите възгледи.

НАГИБ, МОХАМЕД (1901–1984) / مُحَمَّد نَجيب. Египетски военен и държавник. Роден в Хартум (тогава Англо-египетски Судан) в офицерско семейство. Завършва военно училище, академия и право в Каирския университет. През Втората световна война служи в Генералния щаб. Засилва влиянието си в армейските среди с проявената храброст през Палестинската война (1948–1949) и с критиките към двореца за понесеното поражение. Отнася се благосклонно към „Свободните офицери“, които в нощта на успешния преврат на 23 юли 1952 г. го обявяват за ръководител на поелия властта Съвет за ръководство на революцията (СРР). След отмяната на монархията (1953) е избран за президент. В избухналите в СРР спорове за бъдещото управление на страната настоява военните да се върнат в казармите и управлението да се предостави на политиките. Надделяват обединените около Г.А. Насър офицери, убедени, че само армията, опирайки се на народа, може да постигне целите на започналата революция. Обвиняват го в диктаторски стремежи и в благосклонност към „Мюсюлманските братя“, с които СРР вече е встъпил в решителна борба за власт. В края на 1954 г. е отстранен и държан под домашен арест до 1972 г. За да заличи наследството на Г.А. Насър, Ануар Садат му отдава заслужената почит. Автор е на книгата „Съдбата на Египет“ (Naguib, 1955).

НАГРАДА БОЖИЯ, аджр Аллах / أَجْرُ اللَّهِ. Тя е „безспирна“, продължава през „отвъдния живот“ и е „най-доброто“ за тези, „които вярват и вършат праведни дела“ (К. 95:6;

12:57). Коранът внушава, че Аллах въздава на хората според техните дела в Деня на Възкресението. Тогава: „Които дойдат с добрина, ще имат по-голяма от нея. И пред ужаса на този Ден ще имат сигурност. А които дойдат със злина, ще бъдат хвърлени в Огъня унижени. (К. 27:89–90). (Вж. Посредничеството.) Оценката за деянията е пряко свързана с верността към повелите на Всевишния, а нейното осъществяване потвърждава Предвечния обет на Адамовото поколение да Му се подчинява. Той е добър към всичките си творения и посочва, че „на всеки вярващ, мъж или жена, който извършва праведно дело, Ние ще отредим прелестен живот“ (К. 16:97). И тази въздадена отплата е „по-хубава от онова, което са вършили“. В редица сури се посочва, че праведността е съсредоточена в следването на източниците на вярата. Тя е „у онзи, който вярва в Аллах и в Сетния ден, и в ангелите, и в Писанието, и в пророците, и раздава от своя имот, въпреки любовта си към него, на роднините и сираците, и на нуждаещите се, и на пътника [в неволя], и на просящите, и за освобождаване на робите, и отслужва молитвата, и дава милостинята закат; и у изпълняващите своя обет, когато са обещали, и у търпеливите в злочестие и беда, и във вихъра на битката. Те са искрените и те са богобоязливите“ (К. 2:177). Проличава становището за вярата и нравствеността като неразделно цяло. Неминуемата награда за праведните и наказанието за отклонилите се показват, наред с всемогъществото Му, и Неговата справедливост, защото „никой не отсъжда по-добре от Аллах“ (К. 5:50).

НАДЕРПУР, НАДЕР (1929–2000) / نادر نادرپور. Ирански поет, представител на течението „Нова поезия“ (вж. Нима Юшидж, Мехди Ахаван Салес). Роден в Техеран в семейство на интелектуалци, потомци на Каджарската династия. Като ученик в гимназията (1942–1948) се присъединява към марксистката партия „Тудех“ и участва в нейните издания. Напуска я заради оказваната от Съветския съюз подкрепа на отцепническата Република Мехабад и се присъединява към ръководения

от Мохамед Мосадег Национален фронт. През 1950–1954 г. завършва френски език и литература в Сорбоната. През 1968 г., заедно с Джалал Ал-е-Ахмад, е сред основателите на първото „Сдружение на писателите на Иран“, което оглавява след неговата смърт (1969). През 1980 г., след Ислямската революция, емигрира във Франция, а през 1987 г. се премества в САЩ, където чете лекции, посветени на персийската литература, в университетите в Харвард, Бъркли, Калифорния и др. Негова заслуга е разпространяването на идеите на „Новата поезия“ и в книжовните среди на персийскоговорещите народности в Афганистан, Таджикистан и Пакистан. Сред най-известните му творби са стихосбирките „Тайната вечеря“ (Шаам-е баазпасин / 1978 – شام باز پاسين); „Фалшива зора“ (Субх-е другин / 1982 – صبح دروغين); „Кръв и пепел“ (Хун-е хакестар / 1989 – خون و خاکستر); „Земята и времето“ (Замин-е заман / 1996 – زمين و زمان).

*Тази нощ земята изгоряла
с жадно гърло пиеше вода.
В уличките чуваха се само
стенежите вопли на дъжда...
Във затворената малка стая
мисълта за нея ме гнети.
Каещото се сърце напразно
свърза с нея своите мечти.
Днес в нощта земята изгоряла
ние с гърло, жадно за вода.
В уличките се разнасят само
стенежите вопли на дъжда.*

„Дъжд“. Из стихосбирката „Гроздова поема“ (1958). Превод Ангел Орбецов

ал-НАДЖАР, ал-ХУСЕЙН ИБН МОХАМЕД (поч. ок. 845) / الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ النَّجَّار Богослов, дърводелец по занаят, откъдето и прозвището, с което е известен. Привлича последователи и среща решителни противници. Прочува се с умението в споровете и умира от сърдечен удар след препирня с ал-Назам. Автор на близо 20 съчинения, съдържащи заемки от разнообразни школи и течения. Причисляван е към муатазилитите заради отричането на вечността на божествените имена-достойнства. Твърди, че Аллах „е творец на

постъпките на хората – добри и зли, похвални и лоши, а човекът ги присвоява“ – мнение, съчетаващо вижданията на ал-Ашари с тези на джабаритите (Аш-Шахрастани 1984: 86). Причисляван е и към мурджитите заради твърдението, че за да си мюсюлманин, е достатъчно да признаваш истинността на Аллах, и заради убедеността, че дори непокаяният се голям грешник накрая ще бъде изведен от Ада, където вечно ще пребивават само неверниците. Вътрешната противоречивост на възгледите му довежда до разоряването на неговите последователи на редица секти. Наред със смятаните за най-верни привърженици – т.нар. наджарити, ал-Шахрастани изброява бургусити, зафарити, муздракити и др. по имената на известни негови последователи.

НАДЖАСА. Вж. НЕЧИСТОТА, ОМЪРСЕНОСТ.

ал-НАДЖАФ / النَّجَف, също наричан ал-МАШХАД / مَشْهَدُ عَلِيٍّ и МАШХАД АЛИ / مَشْهَدُ عَلِيٍّ. Град в Ирак, население над 1 млн. души. След Мека и Медина третият свещен град за шиитите. За основател се сочи Харун ал-Рашид, който през 791 г. построява гробница, разположена над пазения в тайна при Омеядите предполагаем гроб на Али. Той е превърнат в мавзолей, който крайни суннити в средата на XI в. разрушават, но скоро е възстановен. Градът се разраства и прочува със забележителните си постройки като „Златните врати“, богато украсени джамии, библиотеки, пазарища и др., подробно описани от Ибн Батута. От XIX в. насам към него се насочват богослови и вярващи, превръщайки го във важно религиозно средище с университет, изследователски институти, музеи, библиотеки, издателства, фондации и т.н. По време на празника Ашура и на годишнината от гибелта на Али в града се стичат поклонници. Архитектурна забележителност е Машхад Али, наричана „Златната джамия“, където е гробът на Али. В гробището край града са погребани видни муджтахиди. Оказва съпротива на чуждото нашествие в страната през 2003 г.

НАДЖД / نَجْدٌ, букв. възвишение. Област в централната част на Арабския п-в. Граничи с планините на Хиджаз и Йемен, на изток с Бахрейн, на юг с обширната постиня Руб ал-хали, а пустинята Нефуд я отделя от Сирия и Ирак. В преобладаващата си част е пустинно и полупустинно плато с площ около 550 хил. км², пресечено от планинската верига Туайк. Мнозинството обитатели са номади. Историята на областта отразява редица знакови събития в появата и развитието на исляма. През XVIII в. тук възниква движението на уахабитите. Оглавено от племето аал Сауд, то придобива държавностна организираност, която е разгромена от Мохамед Али. Възражда се към края на XIX в. под ръководството на Ибн Сауд, който се разправя със съперническите племенни вождове и през 1921 г. е провъзгласен за султан на Н. През 1924 г. неговите сили настъпват към новообразуваното кралство Хиджаз и с неговото присъединяване през 1932 г. обявява кралство Саудитска Арабия. Тук е столицата ал-Рияд.

НАДЖИБУЛА, МОХАМЕД (1947–1996) / пушу محمد نجيب الله, „Последният марксистки президент на Афганистан“ (Оксфордски, 2007: 266). Роден е в Кабул в семейството на държавен служител пушун. Завършва средно образование в столицата, учи в известното католическо училище „Свети Йосиф“ в гр. Барамула (Индия). През 1975 г. завършва медицина в Кабулския университет. От 1965 г. се включва в Народната демократична партия на Афганистан (НДПА) и е преследван от властите. След победата на Априлската революция (1978) е избран за член на оглавилата страната Революционен съвет. Съперническата между двете крила в партията – крайното „Народ“ (Халк) и умереното „Знаме“ (Парчам / پرچم), го принуждават да емигрира в Съветския съюз. Завръща се през декември 1979 г. заедно с навлизането на части от съветската армия в обстановката на избухнала гражданска война. Убитият президент Хафизула Амин (род. 1929) е заменен от ръководителя на „Знаме“, Бабрак Кармал

(1929–1996). Като негов близък съратник, М.Н. оглавява службите за сигурност, от 1981 г. е член на Политбюро на Централния комитет на НДПА, а през 1985 г. е избран за секретар на ЦК. В края на 1986 г., след като под съветски натиск Б. Кармал подава оставка, поема ръководството на страната. Стреми се към национално помирение и съставяне на коалиционно правителство с представителите на въоръжената опозиция на муджахидините. Проведени са многопартийни избори, които утвърждават надмощието на НДПА. Населението смята правителството за подчинено на Москва и след изтеглянето на съветските войски (1989) гражданската война продължава. Приетата през 1990 г. конституция определя страната като „независима, унитарна и ислямска държава“, а в документите на НДПА, преименувана в Отечествена партия, не се споменава за „социализъм“ и „комунизъм“. Преобразуванията имат ограничен успех. Под международния натиск в търсенето на мирно разрешение, през март 1992 г. М.Н. обявява оставка на своето правителство, разпусната е и преименуваната НДПА. На следващия месец споразумение между съперническите за власт сили довежда до обявяването на Ислямска държава Афганистан. Надделелите противници го принуждават да търси убежище в мисията на ООН в Кабул. Превзелите през септември 1996 г. столицата талибани го отвлечат и след мъчения обесват. Разправата предизвиква вълна от възмущение. Продължаващата война между ислямистките обединения, насилията на талибаните и бедствията довеждат до преоценка на личността и политиката на М.Н. като силен патриотичен лидер. Неговият портрет се появява на обществените места, посещенията на гроба му стават все по-многолюдни.

ал-НАДЖИЙ / النَّاجِي, букв. спасен, избавен. Богословско понятие. Едно от определенията на общината, изповядваща „истинната вяра“ сред правоверните. В известно предание Пророкът посочва, че неговите последователи ще се разделят на 73 общини, но само принадлежащите към Н. в Съдния ден ще се спасят и

ще бъдат възнаградени с райско блаженство. По-нататък уточнява, че тази община е съставена от „хората на Сунната и съгласието“ (أَهْلُ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ / ахл сунна уа-л-джамаа). Според богословите принадлежащите към нея продължават поетия от сподвижниците път, пряко указан от Корана и от примера на Пророка, като вземат решения с единодушие (вж. Общо становище). Суннитите настояват, че като направление именно те следват тази община. Смътните очертания и съдържание на постановката водят всяко възникнало течение, секта или сдружение да обявява, че вярно я следва и ще бъде спасено.

НАДЖРАН / نَجْرَان. Град в дн. Саудитска Арабия на границата с Йемен. Датира от II хилядолетие пр.Хр. Завоюването му от римляните (325 г.пр.н.е.) допринася за неговия начален разцвет като средище за размяна по „пътя на благовонията“. Под влиянието на Византия и Абисиния населението се християнизира и при сблъсъка със Зу Нуас дава многобройни жертви (вж. Хората, изкопали ямата). През 619 г. пратеници на града се срещат с Пророка в Мека. Той произнася пред тях коранични знамения и те развълнувано заявяват, че чутото е „истината от нашия Господ“ (К. 28:52–55). Присъствалият на срещата Абу Джахл ги нарича „стадо магарета“, готови бързо да се откажат от своята вяра. Отговарят, че се придържат към нея и не желаят да оспорват неговите обиди. През 631 г., водени от епископа, отново се срещат с Пророка, за да уредят отношенията в променената обстановка. След избухнал спор по въпроса за божествеността на Иисус сключват споразумение, с което приемат покровителството на мюсюлманите (вж. Договор за покровителство с християните в) Наджран; Ордалия). След като, изпълнявайки волята на Пророка, Омар заповядва изселването на християните и юдеите от града, отделни родове продължават да го обитават, както и неговите околности. През 1934 г. Н. влиза в границите на Саудитска Арабия, а след 1949 г. стотината еврейски семейства отпътуват за Израел.

ал-НАДИМ, АБД АЛЛАХ (1843–1896) / عَبْدُ اللَّهِ النَّدِيم. Египетски общественик, журналист и книжовник. Роден в гр. Александрия в бедно благочестиво семейство. Посещава медресето, запаметява Корана, стреми се към самообразование и изява. В началото на 60-те години заминава за Кайро, научава морзовата азбука и е назначен за телеграфист. Сближава се с патриотично настроената интелигенция и с нейна подкрепа основава и ръководи Ислямското благотворително дружество / الْجَمْعِيَّةُ الْإِسْلَامِيَّةُ الْخَيْرِيَّةُ (1879) и свързаното с него училище. От 1881 г. издава сатиричния вестник „Смешки и упреци“ / التَّكْيِيفُ وَالتَّنْكِيفُ, в който се проявява неговото умение да изразява богатството на арабския език по достъпен за низините начин. Насочва своята сатира срещу корупцията и примирението на ръководната върхушка с налаганата от Великите сили пълна финансова зависимост и нейните пагубни последици за стопанството на страната. Присъединява се към разгърнатото се патриотично движение под ръководството на Ахмед Араби и става негов близък сътрудник (вж. Уатанисти). Неговото обръщение от 20 юли 1882 г. за подкрепа на армията срещу британската намеса съдържа постановки, които съпровождат патриотичното движение до наши дни. Книжовникът призовава своите сънародници да се изправят в защита на отечеството, да укрепват и съхранят Египет, който като колчан със стрели (кинана / كِنَانَةٌ) е крепост, защитаваща мюсюлманските страни. „Водете свещен и справедлив джихад в името на Аллах, за да съхраните тази велика религия и да отдалечите един враг, който иска, прекосявайки нашата страна, да навлезе със своите хора и своята кавалерия в Божията страна, в свещената Кааба!“ (Histoire générale de l'Afrique Vol VI, 1996: 390).

Поражението на египетските войски в битката при Тел ал-Кабир (13 септември 1882) слага край на „бунта“ на Араби паша, който се предава на победителите. Ал-Н. минава в нелегалност и предрешен като дървиш, обикаля страната и зове за борба срещу наложената чужда окупация. Населението го прикрива и чак през 1891 г. е заловен и

изпратен на заточение извън страната. На следващата година новият хедив, Абас II, му разрешава да се завърне. Предприема издаването на сп. „Учител“ (ал-Устаз / الأستاذ), в което проличава засиленото влияние на „отците“ на Реформацията в исляма Джамал ал-Дина ал-Афгани и Мохамед Абду, с които поддържа тесни връзки. По думите на египетско-френския изследовател Ануар Абд ал-Малик / Anouar Abdel-Malek (1924–2012) „сатирата прераства в социална критика, а Надим – в апостол на един популистки и анархистичен патриотизъм, който превръща списанието в най-значимото египетско издание за епохата“ (Abdel-Malek 1965: 47). Изгонен по настояване на Лондон, той е приютен от Абдул Хамид II в Истанбул, където споделя съдбата със своя учител ал-Афгани. Умира от туберкулоза, уредено му е държавно погребение с присъствието на султана. Неговият живот и дело вдъхновяват последвалите го поколения египетски революционери. Автор е на над 7 хил. стиха, най-често записвани и разпространявани на ръка сред населението. Сред най-известните му новели са „Празнуване на изчезването“ (ал-Ихтифа фи-л-ихтифа / الاختفاء في الاختفاء) и „Бисери и редки перли в началото на сурите (в Корана)“ (ал-Лаали уа-л-дурар фи фауатих ал-суар / اللآلي والدُرر / في فواتح السور). Негови статии и есета са обнародвани в „Най-доброто от ал-Надим“ (Сулафа ал-Надим / سُلَافَةُ النَّدِيم) още през 1901 г. Пример за неговото слово и разбиранията му е статията „Може ли Изтокът да бъде себе си?“. В нея посочва, че всеки път, когато Европа предприема действие, „вдъхновено от гражданския империализъм или религиозния експанзионизъм“, тя непрестанно повтаря на хората от Изтока: „Ако вие приличахте на нас, то бихте реагирали като нас.“ „Това изречение заблуждава хората от Изтока, подиграва се с техния дух, мами неговите големи личности, опощява тяхната религия, тяхната традиция, техния начин на съществуване, тяхната принадлежност, тяхната промишленост и земеделие. Обявява, че Западът е мястото на законодателство, източник на наука, критерий за добродетелност и че не е възможно съ-

ществуването на нациите освен при условие да заимстват от Запада.“ Описанието на това положение се съпровожда с призива/препоръка: „Египтяни, нека мюсюлманинът сред вас се обърне към своя брат мюсюлманин, за да се укрепи религиозната връзка. Нека двамата се обърнат към копта и израилтянина, за да се укрепи патриотичният съюз. Нека всички са повече от един-единствен човек, който твори, имайки предвид единствена цел: да се съхрани Египет за египтяните. Ако ние обединим нашата източна дума, египетска, сирийска, арабска и турска – тогава бихме могли да кажем на Европа: „Ние сме каквито сме и вие сте каквито сте“ (Ibidem: 48–54).

НАДИР ШАХ (1688–1747), перс. نادر شاه, известен като НАДИР-КУЛИ БЕК / перс. نادر قلی بیگ. Основател на Афшарската династия (1736–1795). Роден в Хорасан, син на занаятчия от тюркменското къзълбашко племе Афшар. Оглавява разбойнически отряд и през 1726 г. предлага услугите си на сефевидския шах Тахмасп II (1722–1732) за съвместна борба срещу превзелите страната афганци. След изгонването им шахът го назначава за управител на Хорасан, Мазендеран, Систан и Керман, където действа като самостоятелен владетел. Предприема победни походи към Ирак и Азербайджан. В същото време след неуспешна война Тахмасп II сключва с османците неблагоприятен за Персия мирен договор. Под предлог, че отстъпва пред „еретиците“ суннити, Н. го детронира (1732). Обявява се за регент, а през 1736 г. военните командири, градската върхушка и духовенството го провъзгласяват за шахиншах. Продължава успешните походи. Завладява Армения, Грузия и Азербайджан, Хивинското и Бухарското ханство, окупира Афганистан (1735–1737). Насочва се срещу Могулите, превзема тяхната столица Дели и избива много нейни жители (1739). Заграбва каквото може и го отнася в Персия. През следващите години завоюва Синд и земи на юг от Амударя. Потушава честите бунтове с крайни мерки. Изпада в умопомрачение, ослепява наследника си и заповядва да се

избият всички перси във войската. Загива от дворцов заговор. На наследника си Адил шах остава разорена и разкъсвана от размирици империя, която скоро се разпада. Отраснал в имамитска среда, той въвежда следващото Джафар ал-Садик по-смекчено тълкуване на шиизма. Родният му език е тюркменски диалект на огузкия език, от който произхожда днешният азербайджански, а като владетел усвоява и персийски. Съхранява тюркското си самосъзнание и в писма до османския султан Махмуд I и до могулския Мохамед шах подчертава общия етнически произход на трите династии като приемници на Тамерлан.

НАДУАТ ал-УЛАМА. Вж. ДОМ НА НАУКИТЕ². (Вж. Том I, с. 343.)

НАДУИ, АБУ ал-ХАСАН АЛИ ХАСАНИ (1913–1999) / урду: **أَبُو الْحَسَنِ عَلِيِّ حَسَنِي نَدَوِي** известен и като Али Миян / **عَلِي مِيَّان** / Индийски богослов и общественик. Получава религиозно образование, завършва Университета в гр. Лукноу, специализира в Лахор и Деобанд, преподава и от 1980 г. оглавява Ислямския център в Оксфорд. Автор е на близо 50 съчинения, предимно на урду и арабски, много от които са преведени на европейски езици. Сред тях са „Ислямът и познанието“ (Islam and Knowledge), „Ислямът в променящия се свят“ (Islam in a Changing World), „Ислямът – превъзходната религия“ (Islam, the Perfect Religion), „Ислямът и Западът“ (Islam and the West) и „Какво загуби светът от упадък на мюсюлманите“ (Маза хасара ал-алам би-инхитат ал-муслимин / **مَاذَا خَسَرَ الْعَالَمُ بِانْخِطَاطِ الْمُسْلِمِينَ**). Споделя присъщите на традиционалистите схващания и твърди, че мюсюлманите ще възвърнат своето достойно място в света само ако възстановят изначалните нравствени ценности на ранния ислям. Смята, че от Просвещението насам със своето опълчване срещу човешката природа и нравствените ѝ начала Европа всъщност се е върнала към материалистичното езичество. Изоставянето на религиозната съзнателност я превръща в „освободен от поводите си слон, който потъпква слабите и руши всичко, кое-

то е преди него“ (Historical Dictionary, 1999: 193). Окачествява повечето присъщи на съвременността идеи и течения като атеистични и ги отхвърля като вредни за човечеството. През 1951 г. „пренася“ в Египет постановката на А.А. Маудуди за „новото езичество“, която Сайид ал-Кутб свързва с арабския национализъм и доразвива в непримирима насока. Изразява стремежа на мюсюлманите в Индия към еманципация и утвърждаване на собствената етнорелигиозна самоличност. Решителното му противопоставяне срещу модернизма и неомодернизма го сближава с традиционалистките среди и режими. Един от основателите на Лигата на ислямския свят.

НАЕМНИ ОТНОШЕНИЯ. Уреждащите ги постановки неизбежно следват правилата, отнасящи се до размяната на материални ценности. Налице са редица сходства с изведените в римското право. Наемането (кируа / **كِرْوَة**) съответства на лат. *Rei*, наемът (иджара / **إِجَارَة**) – на *Operarum*, и т.н. Сключените договори трябва да удовлетворяват всяка равнопоставено обвързала се страна и да са от полза (маслах / **مَصْلَحَة**) за общината. Смятат се за действителни при споделено съгласие за тяхното сключване, при ясно определяне на предмета на сделката, на времето и начините за заплащане. Закупуваният или арендуван предмет трябва да е разрешен за използване от гледище на религиозните предписания. Докато европейското право се придържа най-вече към дословното следване на вече обявените клаузи, ислямското отчита и настъпилите непредвидени промени на обстоятелствата. Ако те ошетяват една от страните, на нея се предоставя възможността да поиска промяна или развалянето на договореността, за да може да се постигне взаимно удовлетворение.

ал-НАЗАМ, ИБРАХИМ ИБН САЯР ИБН ХАНИ (ок. 782–ок. 840) / **إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَيَّارِ بْنِ هَاشِمِ بْنِ النَّظَّامِ**. Богослов и поет. Според неговите последователи прозвището ал-Наззам – „Подбиращият“ – се дължи на извършеното успешно подреждане на муатазилитските

възгледи, според други – на умението му да нанизва герданите, които продава на пазара. Произхожда от скромен род на приобщени, роден е в Басра, където получава образование. Като юноша проявява поетична дарба, с която си спечелва похвали от ал-Фарахиди. Племенник е на Абу ал-Хузайл, който го привлича в кръжеца на муатазилитите и той скоро го оглавява. През 20-те години се премества в Багдад, където е покровителстван от членове на върхушката. Според съвременниците освен Корана знаел наизуст Тората, Евангелието и Псалтира. Ал-Шахрастани посочва, че още като юноша често беседва със зороастрийци и манихеи и „изучава много съчинения на философите (ал-фаласифа / الفلاسفة), като смесва техните учения с учението на муатазилитите“. Отклонява се от тях със свои виждания по различни догматични въпроси, като „винаги е склонен да излага пред възгледите на богословите учението на философите материалисти (дахрия / دهرية)“, въпреки че също ги оспорва (Аш-Шахрастани 1984: 62, 64). Приятел е на Абу Нуас, който отклонява предложението му да възприеме възгледите на „философстващите“ с думите: „Кажи на този, който заявява, че философски знанието овладял е: запомнил си нещо, липсват ти неща.“ Приписват му се около 40 съчинения, в които излага своите схващания в проза и стихове. Сред тях са посветените на Божията Единност (ал-таухид / التوحيد), на Човека (ал-инсан / الإنسان), на Познанието (ал-маарифа / المعرفة) и т.н. От тях са достигнали откъси, повечето представени от ал-Джахиз, който отбелязва, че не е виждал „един по-знаещ в богословието и правото (ахадан ааламу би-л-калам уа-л-фикх / أَحَدًا أَعْلَمُ بِالْكَلَامِ وَالْفِقْهِ). В своите трудове оборва атомистичните възгледи и твърди, че действащите тела търпят безкрайно разделяне поради естеството на тяхното сътворяване (хилка / خِلْقَةً) наведнъж (джумлатан / جُمْلَةً), което не може да бъде схванато изцяло. Преди сътворението е съществувало негово латентно и скрито предсъществуване – разсъждения, които е възприел от древните философи материалисти. Възрката на нещата в света се дължи на

присъщата на тяхната природа (табун / طَبْعٌ) причинност, затова Аллах „не се отличава с власт над злодеянията и греховете, които са неподвластни Нему“. Определя движението на телата като скокообразно (тафра / طَفْرَةٌ) от място на място без промеждутъчен откъс и твърди, че възприеманите посредством осезанията техни качества притежават телесност. В унисон с „философстващите“ определя душата (ал-нафс / النَّفْسُ) и духа (ал-рух / الرُّوحُ) на човека като една и съща негова същност. Изказва съмнения в неподражаемите достойнства на Корана и твърди, че обявяването му за чудо (иджаза / إِعْجَازَةٌ) идва от стремежа на Аллах да предпази (сарафа / صَرَفَ) Пророка от предизвикателствата на противниците. До неговото низпославане всеки разумен и способен на размишления човек „по пътя на разсъжденията и умозаключенията е длъжен да познае Всевишния Аллах“. Оспорва прилагането на аналогията и на общото становище като източници на правото заради опирането му на делата на Праведните халифи и на сподвижниците, а тяхната непогрешимост и достойнства са силно преувеличени. Обвинява Абу Хурайра и Ибн Масуд в съчинителство на предания. Наред с отправяните критики към християни, юдеи, дуалисти и „натуралисти“, опровергава всеки, който не споделя изцяло неговите възгледи, и така си спечелва много врагове.

Част от муатазилитите отричат всякаква връзка с неговите възгледи и гневно го опровергават в оживени спорове (вж. ал-Наджар). Противниците му твърдят, че воденият порочен живот обуславя неговия стремеж да подкопава основите на шериата. Обвиняват го, че пренебрегва религиозните задължения пред заниманията с дисекция на животни, посочват неговите „винени“ стихове и че умира пиян, падайки от тавана на сградата, в която живеел (Laoust 1983: 103). Привържениците му се обединяват в сектата Назамия.

НАЗАР / نَظَرٌ – букв. поглед, разсъждение. Богословско понятие. Означава разглеждане, тълкуване на определен въпрос-проблем и достигане до неговото изясняване. Оттук и

едно от даваните определения на богословието като „знание-наука за разсъждение и извеждане на доказателства“ (илм ал-назар уа-л-истидлал / *إِلْمُ النَّظَرِ وَالِاسْتِدْلَالِ*). Успоредни названия са търсене (бахс / *بَحْثٌ*), размишление/обмисляне (фикр, тафаккур / *تَفَكُّرٌ، تَفَكُّرٌ*). „Философстващите“ разграничават умозрителния разум (ал-акл ал-назари / *الْعَقْلُ النَّظَرِيُّ*) от действията (ал-назар ал-амали / *النَّظَرُ الْعَمَلِيُّ*). Върху тази основа извършват деление между „теоретичните“ (ал-улум ал-назария / *الْغُلُومُ النَّظَرِيَّةُ*) науки: физика, математика и метафизика, и „практическите“ (ал-улум ал-фиялия / *الْغُلُومُ الْفِعْلِيَّةُ*): етика, домоустройство, политика.

НАЗАРБАЕВ, НУРСУЛТАН АБИШУЛИ (род. 1940) / казах. Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев. Съветски и казахстански държавен и политически деец. Роден в с. Чемолган, Алмаатинска област. Баща му е син на бей, майка му е дъщеря на ходжа. Възпитанието в религиозен дух се съчетава с родовата гордост: той наизустява имената на предци от 20 поколения. Завършва професионално училище в Украйна (1960) и Висше техническо училище в гр.Темиртау (1967). От 1960 до 1969 г. работи в Карагандинския металургичен комбинат. Преминава на партийна работа и през 1979–1984 г. е секретар на ЦК на Комунистическата партия на Казахстан, а от 1984 до 1989 г. е председател на Съвета на министрите на Казахската ССР. През април 1990 г. е избран за президент на Казахската ССР, а след провъзгласяването на Република Казахстан (16 декември 1991 г.) става неин пръв президент. На тази длъжност е петкратно потвърждаван на избори до 19 март 2019 г., когато подава оставка по здравословни причини.

Взетото решение цели по-скоро да потвърди придобитите по време на продължителното управление пълномощия. С приетия от Сената през 2010 г. закон той получава званието „Водач на нацията“ / елбасъ и неговите постановки са включени в конституцията. В документа е наречен „титан в съвременната световна политика“, чиято исполинска

фигура ще служи на благодарните потомци като непоклатим пътеводител през вековете. Даденото му еднолично звание е заради изпълнената мисия за пробуждане на националния дух и възраждане на държавността. С него придобива пожизнено правомощия да определя основните насоки в развитието на Казахстан, той и семейството му са напълно освободени от наказателна отговорност. Същевременно остава ръководител на Съвета по сигурност, единствен „почетен сенатор“ и председател на оглавилата управлението на страната най-голяма политическа партия – „Светлина на отечеството“ / Нур Отан (осн. 1999). Парламентът преименува столицата Астана на Нурсултан, рожденият му ден (7 май) става неин празник, а 1 декември – Денят на първия президент – национален празник.

Н.Н. е сред най-дълголетните съвременни държавни ръководители. На Запад го определят като „цивилизован автократ“ и „един от основните олигарси“ в постсъветска Централна Азия. Заема 10-о място сред най-богатите и могъщи политически водачи със състояние от 1,1 млрд. долара. Трите му дъщери и многобройните родственици заемат висши длъжности в държавната йерархия и в деловия живот, като разполагат със значително имущество. Извършените под негово ръководство реформи в духовната област го очертават като привърженик на модернизма. Лично се придържа към ислямската нравственост и обредност, извършва поклонничество. Същевременно отчита религиозната разнolikост на страната и приетият през 2011 г. закон я определя като светска държава. В нея религията и религиозните обединения са отделени и никаква религия не може да се установява като държавна или задължителна. Предприема се замяна на кирилицата с латиница, властите подкрепят строителството и обновяването на джамии и религиозни учреждения. Разпространява се религиозна литература, но се следи нейното съдържание да не накърнява установената търпимост и разбирателство между верските общности. Отношението на Н.Н. към религията е сходно с присъщото на ръководители и политици в

бившите съветски републики, чиито разбиране и действия поставят решаващ отпечатък върху развитието на духовния живот в тях (вж. Г. Алиев; И. Каримов; С. Ниязов; Е. Рамон). Обявеният джихад срещу корупцията не намалява обвиненията, че страната е сред последните в света в борбата срещу корупционните практики, наред със съблюдаването на свободата на информацията и спазването на правата на човека. Казахстан, както гласи официалното определение, води „многопосочна“ външна политика и поддържа приятелски отношения с Москва и Пекин, Европа и Вашингтон. Умело се използват значителните въглеводородни богатства и възможностите за техния пренос. Предоставените на чужди компании концесии са под постоянен надзор, като се напомня, че за да защитят държавните интереси, властите могат да ги експроприират. С постъпленията от тях страната заема челно място по доходи на глава от населението в Средна Азия. На международното поле участва във всички форуми на мюсюлманските държави. През 2017 г. Н.Н. предлага 15-те най-развити членки в Организацията за ислямско сътрудничество (ОИС) да създадат форум за развитие на науката и икономиката по аналогия с Г-20. Едновременно поддържа всички инициативи за диалог между религиите по света. Държавникът се сочи като автор на 26 книги. Сред тях са „Пътят на Казахстан“, „Без леви и десни“, „На прага на XXI век“, „Евразийският съюз: идеи, практика и перспективи. 1994–1997 г.“, „Епицентърът на мира“. Единодушно е мнението, че са написани от сътрудници. Преведени са на множество езици, но читателската публика в страната слабо ги познава.

Съхранените и утвърдени след оставката изключителни привилегии не могат дълго да се продължат. Веднъж утвърдил своята власт, неговият приемник Касъм-Жомарт Токаев обявява решението страната да премине към „нов държавностен модел“ – промяна, която включва и отстраняването на наследството на предишния пълновластен лидер. Столицата възстановява старото си название, отменят се всички законови положения и постановки,

предоставящи му изключителни права. През януари 2024 г. Сенатът отменя неговото пожизнено председателство в Съвета за сигурност и в Асамблеята на народа на Казахстан.

НАЗАРЕТ араб. ал-Насира / النَّاصِرَة, иврит Насерет / נָצְרֶת. Град в Палестина. След Палестинската война (1948–1949) е включен в границите на Израел. В наши дни наброява около 80 хил. жители и е най-големият, населен с араби град.

Според християнската традиция в него е къщата на Дева Мария, в която Гавриил ѝ обявява, че ще зачене и роди Божия Син – срещата на Благовещение. Според Евангелието Исус Христос, следван от учениците си, посещава своето „отечество“ – Н. Поучава събралите се в синагогата, които се учудват на мъдростта му, но скоро го припознават като техния съгражданин и отхвърлят проповедта му. Той им заявява, че „пророк не бива без почит, освен в отечеството си между сродници и у дома си“ и поради тяхното неверие не извършва много чудеса (Лк. 4:16–24; Марк. 6:1–6).

След приемането на християнството в Римската империя тук е построена църквата на Благовещението наред с други храмове, посветени на живота на Исус и просъществували до арабското завоюване. В кораничните знамения за пророка Иса Н. не се споменава. Впоследствие мюсюлмански автори наричат християните „следващите назаретянина“ – назаретяни (насара / نَصْرَانَة). След завземането на Палестина мюсюлманските власти редуват изгонванията на християните от града с разрешения да се завръщат, а историята на църквата на Благовещението е показателна за съдбата на християнските светини в мюсюлманската държавност. През 1102 г. кръстоносците я заварват полуразрушена и частично я възстановяват. Победилит ги Саладин разрешава на францисканските свещеници да останат в града и през последвалите векове отслужват в църквата в зависимост и от положението на мъждукащата местна християнска община. Възстановявана е от емир Фахредин (1620) и от управителя на Палестина Захир ал-Омар (1720), а впо-

следствие е значително разширена (1877). През 1954 г. е напълно разрушена и на нейното място е изградена новата Катедрала на Благовещението / Basilicam Annuntiationis. Завършена е през 1969 г. и е под надзора на Конгрегацията за източните църкви, а службата се ръководи от францисканците. Построена в стил, наричан от критиците „италиански брутализиъм“, тя е най-голямата християнска религиозна сграда в Близкия изток. Почита се като светилище, особено от католиците, и привлича многобройни посетители.

НАЗИДАНИЕ. Вж. НАКАЗАНИЕ.

НАЗИР / نَازِرٌ. Този, който предупреждава. Аллах внушава на Пророка: „Кажи: „О, хора, за вас съм само явен предупредител“ (К. 22:49). Определението се отнася и за предшествалиите го божи пратеници. На тях Всемогъщият възлага да напомнят на своите съплеменници и народи за очакващото ги неминуемо сурово наказание, ако не изоставят неверието и не заживеят според Неговите знамения. Аллах поставя меканския търговец сред тези избраници с напътствието да предава същите знамения на езичниците араби.

НАЗР / نَظَرٌ – обет. Придобиващо религиозен оттенък обещание по различни поводи. Съдържа задължението изказалият го да осъществи определено действие, свързано с дадено събитие или негов изход. Напр. да построи чешма при раждане на син или след оздравяване от болест. Неспазването му се смята за провинение и дори за грях, който се изкупува с извънреден пост, благотворителност спрямо бедни и нуждаещи се, освобождаване на роби и т.н. Проявява се и като знак за разкаяние.

НАИБ / نَائِبٌ – заместник, представител. Понятие с разнообразно съдържание в зависимост от неговото използване. Особено е почитано от шиитите, според които „главният“ Н. замества, проповядва и действа от името на „скрития имам“. При суннитите Н. е упълномощено от кадията лице, което изпълнява

част от неговите пълномощия в по-малки селища и действа като мирови съдия.

НАИМА, МУСТАФА (1655–1716) / осм. مصطفى نعيمًا, тур. Mustafa Naîmâ Efendi. Османски историк. Роден в гр. Алепо в еничарско семейство, като юноша постъпва на служба в султанския дворец. Обучен е за секретар и се изкачва по чиновническата стълбичка в имперските учреждения. През 1700 г. е назначен за придворен историк. Съперничествата в службата довеждат до изпращането му в провинцията, където достига до длъжността Завеждащ описите на поземлената собственост в гръцката област Морея (1715 г.). Основна творба е летописът „Градината на Хусейн в избрани хроники на Изтока и Запада“ (Раудат ал-Хусейн фи хуласат-и ахбар ал-хафикайн / رَوْضَةُ الْخُسَيْنِ فِي خُلَاصَةِ أَخْبَارِ الْخَافِقَيْنِ), наречен „Историята на Наима“ / Naîmâ Tarihi. В нея разглежда вътрешните и външните политически събития в империята за времето от 1574 до 1655 г. Включва обилен брой сведения, в т.ч. почерпани от изгубени и непознати днес източници. Изявява се като проникновен разказвач, който свързва случилото се със съответната обстановка. Срещат се бележки, в които посочва допускани от султана и управляващата върхушка слабости. Изказаната мисъл, че достигналата върха на могъществото османска династия вече е на прага на неизбежния упадък, показва влиянието на възгледите на Ибн Халдун за стадиите на държавността (Historical 2003: 208). Прави впечатление, че следвайки суфизма на ал-Бекташия, еничарският син не споделя презрителната враждебност към съседните народи, така присъща на улемите с тяхното силно влияние върху външната политика.

НАИМИ (ок. 1340–ок. 1400) / перс. نعيمی, цялото име е ШИХАБ ал-ДИН, ФАДЛ АЛЛАХ ИБН БАХА ал-ДИН АСТАРАБАДИ / перс. شهاب‌الدین فضل‌الله بن بهاء‌الدین استرآبادی. Персийски суфийски богослов. Роден в гр. Астарабад (дн. Горган в Северен Иран) в семейството на кадия. Наред с Корана и шериата задълбо-

чено изучава юдейството и християнството. Поради затруднения временно се занимава с шивачество, но любознателността му го тласка към пътувания. Обикаля Близкия изток и Средна Азия: Исфахан (1369–1370), Мека (1373–1374), Нишапур и Хорасан (1376–1377). По време на скитанията разработва своето учение. В него, тълкувайки свои сънища и припадъци, твърди, че в развитието на вселената и човечеството е налице цикличен кръговрат. Към 1380 г. заявява, че е получил озарение, разрешаващо му да разкрива скрития смисъл на „буквите“ (хуруф / خُرُوف), обозначаващи Божието слово (вж. Хуруфизъм). Твърдението прераства в изявление, че той самият е изява на Бога – центъра на вселената, чиято светлина просветлява човека. С нея той може да достига до вярата чрез „скрито и явно“ (кашф уа-аиян / كَشَفٌ وَأَعْيَانٌ) откровение, при което настъпва нов извисен пророчески цикъл – този на разкриване на „Божията слава“ (зухур ал-кибриа / ظُهُورُ الْكِبْرِيَاءِ). В гр. Исфахан основава братство, чиито членове се издържат с труд и не приемат милостиня. Опитва се да привлече към учението си Тамерлан, но по съвета на самаркандските улеми той го осъжда на смърт. Миран шах, син на куция владетел, временно го спасява, но впоследствие го хвърля в затвора в гр. Ширван. Тук написва „Книга за великата Вечност“ (Джауидан нама-и кабир / جودان نامه کبیر), почитана от последователите като „Коран на хуруфизма“, и „Завещание“ (Уасият-наме / وصية نامه). Накрая пред очите на своите последователи е обесен в крепостта Аланджак до гр. Нахичеван, а трупът е привързан към опашката на кон и разнасян из града. Със своето въздържание, изпадания в несвйст и гадаене на сънища придобива прозвището „чест Божия“ (Фадл Аллах / فضل الله) и славата на свят мъж. Оставя многобройни последователи поети и мислители (вж. Несими). Почитан е като основател на суфийското течение на хуруфитите, които го сочат като Божие възплъщение.

НАЙ-ВЕЛИКОТО ИМЕ (НА АЛЛАХ), ал-исм ал-аазам / الاسم الأعظم. Името, което

Бог споделя само с предпочитаните от Него избраници. Това са пратениците, пророците, към които впоследствие често са приобщавани „светите мъже“ и видни суфии (вж. Светии). Споделянето означава предоставено небесно знание, което ги предпазва от грехове и им придава способността да извършват чудеса. Вярата в неговото съществуване е отразена в множество творби и предизвиква сред богословите противоречиви становища и спорове. Отразява възжеленията на благочестивата правоверна маса.

НАЙ-ЗДРАВАТА ВРЪЗКА, ал-Уруа ал-уска / الغزوة الوثقى. Название на основаната през пролетта на 1884 г. в Париж от Джамал ал-Дин ал-Афгани и Мохамед Абду тайна организация. Опира се на знамението, че повярвалият и отдалият се на Аллах „се обвързва с най-здравата връзка, която не се къса“ и зове правоверните към единение (К. 2:256; 31:22). Същото наименование дават на изданията от тях седмичник на арабски език, прикрито издържан от бившия египетски хедив Исмаил (1863–1879). Сочат го като предназначен „за всички източни страни“ (джамиа ал-джихат ал-шаркия / جميع الجهات الشرقية), наред с готовността да приема статии и писма от всеки желаещ и по всякакъв въпрос. Очертават сред неговите задачи защитата на исляма и мюсюлманите, като възхваляват неговото вероучение се съпровожда с призови за единство и арабско пробуждане. Осъжда се окупацията на Египет и Судан, разобличават се британските действия в Индия, което води до забрана за разпространение в тези страни. Нарастващите трудности с издръжката довеждат до прекратяване на издаването през октомври 1884 г. Просъществувалият половин година вестник е сред знаковите прояви на Реформацията в исляма. Наблюдатели сочат, че негови броеве се съхраняват като реликви в домовете на мюсюлмани, което показва останената забележима следа в общественото съзнание.

НАЙПОЛ, ВИДИЯДХАР СУРАДЖПРАСАД. Вж. ИНДИЯ.

НАЙ-ПРЕКРАСНИТЕ ИМЕНА. Вж. ИМЕНА-ДОСТОЙНСТВА НА АЛЛАХ.

ал-НАЙСАБУРИ, АБУ БАКР МОХАМЕД ИБН ИБРАХИМ ИБН МУНЗИР ИБН ДЖАРУД (856–931) / أَبُو بَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْرَاهِيمَ بْنِ الْمُنْذِرِ / بَنِ الْجَارُودِ النَّيْسَابُورِيِّ. Богослов и правист. Роден в гр. Нишапур, прекарва живота си в Мека. В „Преглед на школите-подходи на хората на (религиозното) знание“ (ал-Ишраф ала мазахиб ахл ал-илм / الإشراف على مذاهب أهل العلم) и неговото обобщение „Междинното в Сунната, общото становище и различията“ (ал-Аусат фи ал-сунан уа-л-иджма уа-л-ихтилаф / الأوسط في السنن والإجماع والاختلاف) излага достиженията на съвременната му правна мисъл, като сравнява вижданията на обособяващите се школи-подходи. В „Книга на общото становище“ (Китаб ал-иджма / كتاب الإجماع) привежда мненията на известни прависти по 765 казуса. Посочва техните разминавания и оспорвания, както и консенсуса по обредността и обществените отношения. В разсъжденията личи стремеж да се смекчават различията и противоречията между Привържениците на преданията и Хората на възгледа и мнението. Обобщава разработените от предшествениците подходи за оценка на истинността на преданията и подчертава тяхното значение за правото. В „Битката срещу Хората на бунта“ (Китал ахл ал-баги / قتال أهل البغي) разглежда становищата на богослови и факихи спрямо опълчващите се с насилие срещу властта. Подробно тълкува религиозно-правното и общественото положение на немюсюлманите в Дома на исляма.

Ал-Н. е факихът, който възприема едни и отхвърля други схващания на правните школи, без да признава превъзходството на някоя от тях. Не е смятан за родоначалник на школа, но редица възприемани от последвалите юристи негови разработки се оценяват като общо становище. За своите познания е почитан като „имам на благородната запрета-на (Мека)“ (имам ал-харам / إمام الحرم), който със своето творчество разкрива изграждането на мюсюлманското право. Шах Уали Аллах го сочи като изпратен през четвъртия век

от Хиджра Обновител (муджадид / مُجَدِّد) на вярата.

НАКАЗАНИЕ. Вж. ПРАВО; ПРАВО, НАКАЗАТЕЛНО: НАКАЗАНИЕ, ПРИСЪДА; ПРАВО, ОБИЧАЙНО; ПРАВО, СЪВРЕМЕННО.

НАКАЗАНИЕ НА ГРОБА, също мъчение. азаб ал-кабр / عَذَابُ الْقَبْرِ. Настъпилият непосредствено след смъртта „малък съд“. В Корана е наречен и „преграда“ до времето, когато мъртвите ще бъдат възкресени (вж. Барзах) (К. 23:100). Вярва се, че положеният в гроба се разпитва от ангелите Накир и Мункир дали е мюсюлманин и дали спазва верските предписания. Преценявайки отговорите, те извършват действено до Съдния ден въздаяние. Праведниците са оставени на спокойствие, техните души се настаняват на небесата. Грешниците вкусват „най-близкото мъчение преди най-голямото мъчение, за да се покаят“ (К. 32:21). Притиска ги тежест, ангелите ги удрят по лицата и гърбовете с думите: „Вкусете огненото мъчение!“ (К. 8:50). Също така „прибират душите им“ и ги спускат в дълбокия кладенец Бархут, намиращ се в Хадрамаут. В описанието личи както влиянието на юдаизма и християнството (постановката за чистилището), така и на традиционните източни вярвания, че телата на починалите съхраняват своята физическа чувствителност. Синкретичното съдържание на Н.Г. предизвиква догматични спорове. Опитите на муатазилитите чрез иносказателно тълкуване да отстранят отделни съставки, противоречащи на есхатологичното ядро на исляма, завършват без успех. Описанието е включено в „Символ веруюто“ (акида / عَقِيدَة) и с него се утвърждава постановката за гроба като преддверие към Рая за праведниците и пропаст, водеща към Ада за грешниците и неверниците.

НАКАШ ОСМАН (живял през втората половина на XVI в.) / тур. Nakkaş Osman. Османски художник миниатюрист. Роден в Босна, като юноша се отправя към Истанбул, където чиракува в работилниците за миниатюри-

тюри. Със своята дарба се издига до главен миниатюрист (накашбашъ / nakkaşbaşı) на империята. Ръководи придворни работилници по времето на Сюлейман Кануни, Селим II (1566–1574) и Мурад III (1574–1595). Сред най-известните творби са миниатюрите към османския превод на „Шахнаме“ от Фирдоуси, към биографията на Мохамед (Сиар-и Неби / Siyer-i Nebi) в шест тома, към исторически хроники. Наред с тях илюстрира книги, посветени на султаните и дворцовия живот: победи в битките, лов, церемониал, угощения, сватби, процесии, тържества с участието на населението. Майсторството на рисунъка, цветовете и композицията предизвикват възхищение. Същевременно миниатюрите, чийто брой в някои книги достига няколкостотин, са ценни източници за живота, вкусовете и нравите в империята, тогава на върха на своето могъщество.

НАКИБ / نَقِيبٌ, мн.ч. НУКАБА / نُقَبَاءُ – старейшина, глава, упълномощен. Название, давано на ръководители на разнообразни по обхват и естество групи и общности. Н. са старейшините на общините, на потомството на Али, на Дома на Пророка, на суфийски братства, на секти и техните клонове, на занаятчийски и търговски еснафи и т.н. При първия халиф от Абасидите, Абу ал-Абас, е съставен първият генеалогичен списък на Хашимитите. На тях, като потомци на Пророка, се предоставя издръжка от хазната и се освобождават от редица данъци. От началото на Х в. Алидите излъчват свои Н., които се назначават от халифа в селищата с техни семейства. Независимо от имотното им състояние или служба те се ползват с почитта на правоверните. Наблюдават се и спорове между потомците на двамата сина на Али – ал-Хасан (шарифи) и ал-Хусейн (сайиди). Наред с Хашимитите, в Багдад са организирани и потомци на поддръжниците, също ръководени от Н. Названието заема видно място в йерархията на исмаилитите.

НАКШБАНД, БАХА ал-ДИН МОХАМЕД ИБН БУРХАН ал-ДИН МОХАМЕД ал-БУ-ХАРИ (1317–1389) / بَهَاءُ الدِّين مُحَمَّدُ بْنُ بُرْهَانَ الدِّينِ

مُحَمَّدُ الْبُخَارِيُّ نَقْشَبَنْد. Таджикски суфийски аскет и проповедник. Роден и умира в селището Каср-и Хиндуван, което впоследствие бива наречено в негова чест Каср-и Арифан. Прекърва живота си в Багдад, където се занимава и с медникарство, откъдето идва и даденото му прозвище. От ранни години навлиза в суфизма и под влиянието на ал-Гидждуани възприема пантеистични възгледи. Призовава за строго придържане към шерията, към трудова дейност за изкарване на скромна прехрана без излишества или спестяване. Суфиите трябва да проповядват нравственост и любов към всички живи твари, смирение и търпимост. Те самите трябва да са пример за тези качества, без да се отдават на показна благочестивост, като извънредния изтощителен пост, скитничество, упоменаване на Аллах с викове, масови радения с песни и танци. Обграден от привърженици, води живот на аскет, труженик и проповедник, с което си спечелва почитта на съгражданите. Впоследствие му се приписват присъщите на „светите мъже“ чудеса и способността да посредничи между вярващите и Аллах. Изграденият над гроба му мавзолей става място на масово поклонение. Н. не оставя писмени трудове. Със своята дейност полага основите на братството ал-Накшбандия.

ал-НАКШБАНДИЯ / النَقْشَبَنْدِيَّةُ. Едно от дванадесетте основни (усул / أُصُولٌ) суфийски братства. Оформя се от последователи на Накшбанд. Почитат го като петия от веригата (силсила / سِلْسِلَةٌ) на нейните основатели, започната от Абу Бакр и Али, последвани от Юсуф ал-Хамадани (поч. ок. 1140) и Абд ал-Халик ал-Гидждуани. При следването на стъпалата по мистическия път и на обредността членовете се придържат към осемте правила на ал-Гидждуани, допълнени с три, установени от Накшбанд. Съчетават ги с препоръките на Ахмед ал-Ясауи, в които личат остатъци от шаманистките вярвания на тюркските племена. Първоначално се възприема от суннитското градско и селско население в Централна Азия. При Тимуридите (1370–1506) оказва влияние в общест-

вено-политическия живот с войнстващите си позиции спрямо друговерците и политическите противници. Тогава навлиза в Близкия и Средния изток и съперничи с ал-Кадирия за първенство сред братствата. През Мала Азия достига Истанбул, където в началото на XVI в. възниква първото теке, просъществувало до 1925 г. при закриването на братствата. От Османската империя се разпространява в Кавказ и на Балканите. След поголовното избиване на еничарите и на шейховете на ал-Бекташия (1826) орденът придобива благосклонната подкрепа на властите, към които винаги показва почитително отношение. В Иран, наред с първоначално изградените отделни общини, от края на XIX в. получава разпространение, което се пренесе в Индия от Бабур. Бива утвърдено от Ахмед Сирхинди, а основаният от него клон ал-Н. – Муджададия допринася за разпространението на исляма в подконтинента. В началото на XVII в. същият клон се разпространява в Йемен, Хиджаз и Египет, а значително по-късно – през Индия към Индонезия. През XX в. разпръснатите в Средна и Централна Азия и в Китай общини понасят последствията от атеистичната политика на комунистическите власти.

В различните области от Дома на исляма последователите на ал-Н., наред с предписаните правила за поведение и обрядност, включват заемки от местното наследство. На членовете се препоръчва строго да се придържат към шериата, да отделят нужното внимание на светските си занимания и професии, да не следват строго въздържание и шумните изяви при раденията. Носят дрехи в пясъчно жълт цвят и малка бяла плътстена шапка. Централно ръководство няма, мавзолеят на ал-Гидждуани е почитаното място за поклонение.

НАЛОЖНИЦИ, джауар / جَوَّار, ед.ч. джария, / جَارِيَّةٌ мн.ч. Особен вид робиня. От правна гледна точка тя е притежание, което собственикът може да продаде, заложи, даде назаем, но не и да застави да проституира. Връзката му с нея се определя единствено като задоволяване на плътски желания и коренно се различава от бракосъчетанието между

свободните мъж и жена, чиято главна цел е създаване на потомство. В превода на Корана първоначално Цв. Теофанов ги нарича „владените от техните (на мъжете) десници“ (ма малакат айманухум / مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ), а по-късно прибягва и до названието „подвластни“ (К. 23:6; 24:33; 4:36).

Над хилядолетие тези определения, приложени спрямо една част от Н., придобиват особени измерения, дължащи се на тяхната близост до известните и силните на деня. Средновековните литератори, историци и географи отбелязват тяхното присъствие в обкръжението на халифи, сановници, управители, богати търговци, поземлени собственици и т.н., като че ли призвани да задоволяват присъщите на властимащите мечти/фантазии за една съвършена жена. В „Любовния речник на исляма“ френският психоаналитик Малек Шебел ги посочва като „фина смес между японската гейша, *ваине* (митологизирано от XIX в. насам название на таитянката като символ на жена, съпруга и любовница – бел. на съставителя) и момиче на повикване / call girl във френското кабаре“ (Chebel 2001: 45). Тази „смес“ отговаря на изискването да бъде красива и изящна, ласкава и нежна в любовта. То се постига чрез обучение от ранни години на музика, пеене и танци, което се допълва от досега с поетите, книжовниците и учените. Вникналият в дълбоката мъдрост на „Хиляда и една нощ“ К. Цонев отбелязва в предговора, че в творбата Н. са „показани като стоящи интелектуално много по-високо, отколкото законните съпруги и дори от самите им господари“. Едва ли е случаен фактът, че „най-дълбоките научни познания, демонстрирани в приказките, са вложени в устата на тези нещастни (! – бележка от съставителя) същества, до душевността на които разказвачът се докосва с любов и уважение. А може би действително в живота е било така“ (Хиляда и една нощ 2004: 14). Свидетелствата и разказите за живота на върхушката показват, че положението на Н., наред с всички неизбежни превратности, не прави тяхната професия и занимания унизителни или изпълнени с лишения. Ал-Исфакхани разказва за терзанията

на халифа ал-Амин (783–813), че не може да изкаже своята любов към наложница певица, нито да се наслаждава на срещите с нея, защото, знаейки за неговите чувства, тя била „прекалено самоуверена, дръзка и капризна“ (аль-Исфахани 1980: 363–4). След редица премеждия халифът успява да заслужи нейното послушание и награждава с 10 хил. динара подпомогналия тази щастлива развръзка поет, а с получените от нея дарове той се издържа няколко години. Трезвият ал-Джахиз отбелязва, че всъщност Н. не е нито наистина знаеща, нито глупава, но е способна на всичко, за да постигне онова, което желае. Посочва, че закупената за 120 хил. динара етиопска певица се оказва изключително полезна за своя господар, който получавал почти всичките поднасяни ѝ многобройни и скъпи подаръци. Възторжени поети им посвещават изпълнени с любов и копнеж касиди – плод на собствените чувства или поръчани от влюбени почитатели. В двора на Абасидите майки на почти всички халифи са Н., които често съперничат със законните съпруги и помежду си, за да поставят своите синове на халифския престол. Историкът Ибн ал-Фурат (1334–1405) посочва, че враждебността между тях достига до въоръжени сблъсъци и е сред причините за насилствената смърт на халифа ал-Мустанджид (1160–1170), сам син на византийската Н. Нарджис. По-нататък освободената наложница византийката Банафша ал-Румия (поч. 1201) успява да накара халифа ал-Мустади (1170–1180) да приеме за свой наследник бъдещия халиф ал-Насир (1180–1225). Същевременно Н. остават в историята като основателки и поддръжнички на религиозни и обществени учреждения – рибати, медресети, джамии, странноприемници, библиотеки, мостове и т.н., като заемат значително място в списъците на благотворителите. Сред тях е арменката Аргаван (поч. 1118), наложница на халифа ал-Каим (1031–1075) и майка на халифа ал-Муктади (1075–1094), която предоставя средства за изграждане на суфийски рибат в Багдад.

През XIX в., виждайки в изворите имената на Н., европейските изследователи срещат

многобройни техни названия/определения според вида владяно изкуство и мястото в обкръжението на халифите и силните на деня. Достигат до заключението, че с оглед на степента на умение те са определяни общо като „знаещи“ (алима / عالمة). От това название идва френското *almée*, което съответно преминава в редица европейски езици и е преведено на български като „египетска ориенталска танцьорка.“ Разграниченията и градацията между тях са продължени и усложнени в харемите на османските султани (вж. Роксолана).

НАМАЗ. Вж. МОЛИТВА.

НАМЕРЕНИЕ, Ния / نية. Понятие с разнообразно съдържание и тълкуване. Догмата подчертава неговото значение за определянето на поведението на правоверния: изпълнението на стълбовете на исляма и други предписани задължения, сключването на брак, взаимопомощта и т.н. От гледището на благочестието тяхната ценност се определя от искреното желание да се изпълняват точно и изцяло. Така напр. Н. е условие, без което молитвата не е валидна, т.е. пристъпвайки към нея, правоверният трябва да е убеден, че с нейното изпълнение потвърждава своето отдаване на Аллах. Редица богослови отдават решаващо значение на Н. Така например първото сред избраните от ал-Науаи четиридесет предания гласи: „Деянията са само според намеренията, и за всеки според неговото намерение“ (Иннама ал-аамал би-л-ният уаиннама ликулли амри ма науа / إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَإِنَّمَا لِغُلَامٍ أَمْرٍ مَا تَوَى (Четиридесет 1994: 5). Престараването в тази насока намира завършен израз у мистиците. Ал-Газали твърди, че „намерението е по-добро от деянието“. В по-широк смисъл то отразява склонността към съгласуване на действията на вярващите и тяхното придържане към очертано и осветено от догмата поведение.

НАМРУД / نَمْرُود, ивр. נִמְרוֹד, гр. Νεμρωδ. Библейският ловец, воин и цар Нимрод. Ал-Масуди го посочва като първия вавилон-

ски цар, който прокопава множество канали в Двуречието, а по-нататък строи градове и крепости в Близкия изток. Без да е споменат поименно в Корана, в мюсюлманската култура, редом с фараона, възплъщава насилника. Сочен е сред тези, които в подкрепа на „своите божества“ предприемат завършилото с провал изгаряне на Ибрахим (К. 21:67–70). Според редица богослови Н. е „онзи, който спореше с Ибрахим за неговия Господ, че Аллах му е дал властта. Когато Ибрахим рече: „Моят Господ е, Който отрежда живота и смъртта“, [другият] рече: „Аз отреждам живота и смъртта“. Ибрахим рече: „Аллах довежда слънцето от изток, а ти го доведи от запад!“ И се слиса онзи, който не бе повярвал. Аллах не напътва хората-угнетители“ (К. 2:258). Улемите допълват, че Н. признава Бога на Ибрахим и заповядва да съберат и заколят стада от волове и овце за жертвоприношение, но Аллах не го приема и засраменият владетел се скрива в двореца си. На Н. се приписва безуспешното строителство на Вавилонската кула, както и опитът да нападне Аллах на колесница с впрегнати четири орела. Пуснатите от него към небето стрели Джибрил обагря с кръв и връща обратно. Убеден, че е ранил Бога на Ибрахим, Н. се връща и от удара на колесницата със земята „се разрушават планините“ (Срв. К. 14:46). След четиристотингодишен живот в грях, на призова на ангелите да се покае отново се опълчва срещу Аллах, но войската му е разпръсната от ята комари. След четиридесет години един от тях е влязъл през носа в неговия мозък и му причинява страдания, заглушавани само от удари на чук върху наковалня (вж. Израилият).

НАПОЛЕОН БОНАПАРТ (1769–1821) / Napoléon Bonapart. Запознаването на френския държавник с исляма започва във военното училище с Корана. Превелият го Клод-Етиен Савари описва Мохамед като „блестящ Месия на славата“ и за младия корсиканец животът на Пророка е сред примерите как с устрем и воля се постига място в историята. Свещената книга става част от личната му библиотека, като се започне с четиритомната

„История на арабите под властта на халифатите“ от Ожие дьо Марини (1662–1762), „Пътувания в Египет и Сирия през 1783, 1784 и 1775 г.“ от Константен-Франсоа дьо Волней (1757–1820), Русо, Монтескьо и се стигне до пиесата на Волтер „Мохамед, или фанатизмът“ (вж. Фр. Волтер). Повлиян от нея, на деветнадесет години написва приказката „Пророкът с маска“ (Le masque prophète). В нея разказва как управляващият в Багдад през 160 г. от Хиджра велик и справедлив халиф Микади покровителства науките и дарява поданиците с благоденствие. Появява се еретикът Хакем, който се обявява за пратеник на Бога и се стреми към властта. Първоначалните му успехи скоро са помрачени от болест, която го обезобразява и принуждава да носи сребърна маска. Следват поражения и чувствателности своята гибел, той отравя останалите му верни привърженици и унищожава техните тела. В наивната творба личи отвращението към религиозния фанатизъм.

Възприемането на идеите на Просвещението от младия офицер води до разграничаване на религията от политиката, които ще прилага според възможностите във всяка дадена обстановка (вж. Походът на Наполеон Бонапарт в Египет). В живота старателно присъства на католическата литургия, а в Египет – на общата молитва в джамията, убеден, че „обществото без религия е като плавателен съд без компас“. В разговори с депутати заявява: „Когато се направих на католик, прекратих войната във Вандея, като се направих на мюсюлманин, се установих в Египет, като се направих на поддръжник на папата (когото на родния му италиански език нарича „жалко кюрé“, а той – „комедиант“, бел. съставителя), спечелих духа на Италия. Ако управлявах еврейския народ, щях да възстановя храма на Соломон“ (Fourmy, Le Point, 24.11.2019). В края на живота си обобщава: „Моята политика беше да няма ни най-малко господстваща религия, а да се предостави пълна свобода на съвестта и на мисълта: да направя всички хора равни, били те протестанти, католици, мохамедани и т.н., така че религията да няма никакво влияние върху разпределението на

службите в управлението и в края на краищата – да не може нито да им служи, нито да им пречи“ (Ibidem: 162). В честите разговори за исляма на о-в Света Елена споделя, че повече му харесва религията на Мохамед, тъй като е „по-малко нелепа от нашата“. Съзира, че с освещаването на пряката управленска дейност ислямът улеснява нейното успешно прилагане в желаната насока, и използва този негов белег при прекия досег в Египет. Според френския арабист Анри Лоранс проличава „надминаващо всички останали опити шарлатанство“. Оттук и заключението на неговия спътник и биограф Е.А. дьо Лас Казас (1766–1842), че той се отклоняваше „от общите вярвания, извлечени от обичайните ни книги по източните въпроси. Той имаше по тях, както казваше, недобре определени, но изцяло негови идеи; опитът от похода в Египет довежда в неговото съзнание до този резултат“ (Las Cases 1822: 70).

НАПРАВЛЕНИЕ, фирка / فِرْقَة, мн.ч. фирак (فِرَق). Общност, чиито членове споделят еднакъв мироглед, който ѝ придава собствен облик. Всеки от тях включва възгледи, становища и постановки по догматични и правни въпроси. В посветените на техните разделения съчинения се привежда преданието за предвиждането на Пророка, че докато магии юдеи и християни са се разделили съответно на 70, 71 и 72 Ф., то неговата общност ще се раздели на 73 и само една от тях ще бъде спасена в Съдния ден. Тя е на „хората на Сунната и общността“. Като синоними или със сходно съдържание и обхват ересииографите използват и понятия като милла / مِلَّة, таифа / طَائِفَة, синфа / صِنْفَة, нихла / نِحْلَة. Основно е разделението между направленията на суннити, шиити и хариджити. Като причини за разделението се посочват различни фактори, обобщени от Абд ал-Кахир ал-Багдади и ал-Шахрагани.

НАРИМАНОВ, НАРИМАН КЕРБАЛАЙ НАДЖАФ ОГЛУ (1870–1925) / азерб. نریمان اوو, Nəriman Kərbəlayi Nəcəf oğlu Nərimanov. Азербайджански писател, об-

щественик и политик. Роден е в гр. Тифлис (дн. Тбилиси) в шиитско семейство на дребен търговец. След обучение в медресе постъпва в Учителската семинария в гр. Гори, която завършва през 1890 г. Премества се в гр. Баку и е назначен за прогимназиален учител по руски и азербайджански език. Оттогава житейският му път и творчеството му показват преминаването от народнически просветителски мироглед към марксизма. Отдава се на идеята за създаване на обществена библиотека за източна литература в Баку и установява връзки с културни и издателски учреждения в империята и в мюсюлманските страни. Библиотеката е открита през 1894 г., като сред нейните главни задачи е да привлеча читатели от низините. Превръща се в културно-просветителско средище на народностите в Кавказ и е наречена „Нариманова читалня“. В 1896 г. излиза „Бахадур и Сона“, описващ любовта между азербайджанския юноша Бахадур и арменската девойка Сона. Този първи реалистичен роман в азербайджанската литература е осъден от духовниците. Негова е и първата историческа трагедия „Надир шах“ (1899). Същата година издава „Кратка граматика на тюркско-азербайджанския език“, която става основно пособие за подрастващото поколение. Учебникът е проникнат от патриотични чувства. През 1902 г. постъпва в Медицинския факултет на Новоросийския университет и се дипломира през 1908 г. Започва работа в градската болница в Баку. Занимава се с книжовна дейност, представя литературни творби, съчинява, превежда и режисира пиеси, участва в организирането на учителите мюсюлмани. През 1905 г. се присъединява към Мюсюлманската социалдемократическа партия „Хюммат“ (азерб. hümmət – енергия). Участва в Първата руска революция (1905–1907) и превежда на азербайджански Програмата на Руската социалдемократична работническа партия (РСДРП). През 1909 г. е задържан и осъден на петгодишно изселване в гр. Астрахан. В новелите, като „Пир“ и „Невежество“, вече преобладава социалната насоченост, разобличаване на духовенството и фанатизма от

атеистични позиции. Победата на Февруарската революция 1917 г. го заварва в гр. Баку в ръководството на „Хюммат“, която прераства в Азербайджанска КП (болшевики). Дейно участва в разтърсилите бившата империя събития и заема отговорни държавни длъжности. През 1919 г. завежда близкоизточния отдел в Народния комисариат по външните работи на РСФСР, по-късно е заместник на народния комисар по въпросите на националностите. При установяването на съветската власт в Азербайджан (април 1920 г.) завзелият властта Временен революционен комитет го кани да застане начело. На 16 май е тържествено посрещнат в Баку с пожеланието „още дълги години да живее и работи за освобождението на стотици милиони роби в мюсюлманския Изток от грабителската буржоазия“. Под негово ръководство протича Конгресът на народите от Изтока (1920). От 1921 до 1922 г. е председател на Съвета на народните комисари на Азербайджан. Полага усилия да се преодолеят наследените народностни различия, най-вече между азери и арменци, като се отстраняват екстремистките среди, които ги подклаждат. Изтеглен е в Москва, където от декември 1922 г. е един от председателите на висшия орган на държавната власт в СССР – Централния изпълнителен комитет. Сочен е като „най-крупният представител на Болшевишката партия на Изтока“ и е погребан край стената на Кремъл. В наши дни е почитан като искрен азербайджански патриот. В писмо до В.И. Ленин отбелязва, че при строителството на социализма в страната трябва да се отчитат националните особености и традиции на азербайджанския народ. В този дух настоява за самостоятелна вътрешна политика, за дружба и взаимноизгодни връзки с народите в рамките на Съветския съюз.

НАРОДЕН ФРОНТ ЗА ОСВОБОЖДЕНИЕТО НА ПАЛЕСТИНА. Вж. ЖОРЖ ХАБАШ.

НАРОДНА ДЕМОКРАТИЧНА ПАРТИЯ НА АФГАНИСТАН (пушу: Афганистан да халк димукратик гунд / افغانستان د خلق دموکراتیک گوند). Политическа организация, съставена

от сдружения, следващи комунистически идеологии. Основана е през 1965 г. от Нур Мохамед Тараки, избран за неин генерален секретар, и Бабрак Кармал (1929–1996) като негов заместник. Участва в подготовката и провеждането на Априлската революция (1978) и след нейната победа съставя оглавено от Н.М. Тараки правителство. То провъзгласява Демократична република Афганистан, чиято цел е коренно преобразяване на страната. Религията е отделена от държавата, аграрна реформа отнема от едрите собственици излишната земя, която безвъзмездно се предава на селяните. Премахват се техните задължения към племенните вождове и лихварите, което облекчава живота на близо 11 млн. души. Предприема се еманципация на жените: забранява се обичаят за купуване на съпруги, повишава се възрастта за встъпване в брак, за преодоляването на достигащата 90% неграмотност често се прилага насилие. Привързаното към традицията население вижда в преобразуванията посегателство срещу исляма и неговия начин на живот. Действията на НДПА се посрещат с нарастваща враждебност и скоро довеждат до хиляди жертви. Властите обявяват за главен враг феодалите и „Мюсюлманските братя“. Оскверняват се джамии, извършват се публични разстрели на бивши селски и градски първенци, на улеми, ходжи и шейхове, превръщайки ги в мъченици за вярата. Настъпните беззаконие и разруха предизвикват достигнали няколко милиона емигрантски вълни към Пакистан. Повсеместната бъркотия се съпровожда от кървави боричкания в партията и държавата между крайното крило „Народ“ (Халк / خلک) и умереното „Знаме“. Убити са трима от четиримата техни ръководители: Н.М. Тараки, Хафизула Амин (1929–1979) и М. Наджибула. Опитите на М. Наджибула през 1990 г. чрез преименуване в Отечествена партия (хизб-и ватан / حزب وطن), отстраняване марксистко-ленинската лексика и политика на национално помирение идват късно и не предотвратяват неизбежния крах през 1992 г.

Ръководителите на НДПА възприемат и прилагат в сходна обстановка присъщи-

те на болшевиките и маоистите възгледи, препоръки и действия. „Големият скок“ от източен феодализъм в социализъм завършва с трагичен провал. Стремещът към отстраняване на господстващата назадничавост чрез унищожаване на нейните носители води до нейното галванизиране, подхранвано от ислямизма и ксенофобията. Последвалите събития: съветска окупация (1979–1989), намеса на Пакистан, власт на талибаните, нашествие на САЩ и Запада и завръщането на талибаните на власт през 2021 г. продължават разрухата и спъват естественото развитие на страната.

НАРОДНА ПАРТИЯ НА ИРАН, Хезбе тудейе Иран / перс. حزب توده ایران, известна като ТУДЕХ. Иранска политическа партия. Наследява основаната през 1920 г. Иранска комунистическа партия (Хезбе комунист Иран (حزب کمونیست ایران), разгромена от властите в навечерието на Втората световна война. След навлизането в страната през август–септември 1941 г. на съветски и британски войски освободените от затворите нейни дейци решават да я възстановят с ново название, което е обявено през октомври 1941 г. За председател е избран Сулейман-Мирза Искандери (1877–1944). На проведените в началото на 1944 г. избори партията изпраща в Меджлиса 8 депутати. Състояният се същата година I конгрес приема Устав и Програма, в която очертава като главни задачи: укрепване на националния суверенитет, равноправно сътрудничество с другите страни, демократични права и свободи. За тяхното постигане предвижда обединение на масите, работниците, селяните, бизнесмените, индустриалците и прогресивните интелектуалци. В духа на линията за изграждане на „народни фронтове“ посочва, че различията между тези класи са засенчени от необходимостта от обща борба срещу империализма и близките до двореца едри земевладелци, капиталисти и индустриалци. Издига искания за 8-часов работен ден, за трудово законодателство, за аграрна реформа в полза на трудовото селячество, на което безвъзмездно да се

предоставя държавна земя. Изгражда военна организация и придобива значително влияние сред творческата и научната интелигенция. Скоро наброява над 50 хил. членове, тиражът на нейния орган, в-к „Рахбар“, трикратно надвишава този на правителствения „Ел-Теллааг“. Монархичният режим я обявява за враг на исляма и проводник на съветската политика, приписва ѝ опит за убийство на шаха Мохамед Реза Пехлеви. През 1949 г. е забранена и преминава в нелегалност. Поддържа Мохамед Мосадег в борбата за национализацията на петрола. След неговото сваляне с преврата от август 1953 г. над 450 военни нейни привърженици понасят тежки присъди. В борбата срещу шахския режим партията с различен успех установява едinodeйствие с всички опозиционни сили: с привържениците на аятоллах Хомейни, с Муджахидина халк, с Демократичната партия на Кюрдистан и др. Взема дейно участие в ислямската революция 1978 г. и в свалянето на шахския режим. Скоро настъпват разногласия с оглавилото страната духовенство, което вижда в Т. най-опасния противник на неговата опираща се на исляма политика. Започват съдебни процеси над нейните ръководители и дейци, които завършват със забрана на партията. Нейното противопоставяне на войната с Ирак е последвано от обвинения в предателство и шпионаж. Няколко вълни от репресии довеждат до процеси, завършили с нови екзекуции и хвърляне в затвора на нейни членове и привърженици. Оцелелите дейци емигрират, най-вече в Европа, където развиват дейност под лозунгите за обединен фронт против режима на Велаят факих и неговата замяна с национална демократична република, която да установи свобода, мир, независимост и социална справедливост.

НАРОДНОРЕПУБЛИКАНСКА ПАРТИЯ. Вж. РЕПУБЛИКАНСКА НАРОДНА ПАРТИЯ.

НАРОДЪТ НА НУХ (НОЙ), каум Нух / قَوْمُ نُوح. Хората, при които е бил изпратен пророкът Нух. Позовавайки се на Ибн Абас, улемите посочват племето бану расиб, живяло

около гр. Куфа в Южен Ирак. Твърдят, че на това място е било възможно да се построи Ноевият ковчег. То е близко да планината Арарат (според Библията) и (планината) ал-Джуди, където се оказал корабът след оттеглянето на водите на Потопа (К. 11:44). Съвременните улеми, основавайки се на историческите сведения, причисляват към този Н. цялото население на Междуречието като една от люлките на цивилизацията. Първоначалните десет столетия от Адам до Нух той следва исляма, след което изведнъж се променя, избива единобожниците и започва да се покланя на идоли. Аллах го издава с Потопа, защото пренебрегва призивите на Ной. Наказанието е „знамение за хората“, какво очаква тези, които „вземат за лъжа“ Неговите пратеници (К. 25:37).

НАРОДЪТ НА ТУБА, каум туббаа / قَوْمُ تَبَّعَ. Един от народите, които „смятаха за лъжци пратениците“ и са постигнати от заслужено наказание (К. 50:14). В българския превод се среща обяснението, че така са се наричали „владетелите на древен Йемен“. Както разяснява самият Пророк, един от тях бил добродетелен, но народът му се отклонил от правия път. В знаменieto се напомня, че в сравнение с Туба племето корейш е по-слабо по мощ и численост (К. 44:37). Ал-Табари и ал-Мауарди посочват, че посветените на този народ знамения показват постигналото ги наказание като налагане на истината и празник за правоверните.

НАСАБ / نَسَبُ. Родословната връзка. Съсредоточава се в името на дадена личност, което, следвайки патрилинейните начала, разкрива нейния произход и обществено положение. Посочването на някакъв вид неравенство (напр. по умствени, нравствени или битови белези) между групите индивиди се отнася предимно до племенните, етнически, териториални, религиозни и битови различия между тях. Така Н. се различава от възприетата в западното общество кръвнородствена връзка (consanguinitas) със своя по-широк обseg на обхванатите от родствени и наследствени

връзки. Тази особеност препятства възникването и разпространението в недрата на Общността на правоверните на расизма, опираш се върху кръвната, а впоследствие и върху биологичната връзка. Н. обозначава и част от името на правоверния.

ал-НАСАИ, АБУ АБД ал-РАХМАН АХМЕД ИБН ШУАЙБ ИБН АЛИ ИБН СИНАН ИБН ДИНАР (829–915) / أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ بْنِ شُعَيْبِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ سِنَانِ بْنِ دِينَارِ النَّسَائِيِّ. Персийски богослов и правист. Роден в селището Ниса, близо до Ашхабад (Туркменистан). По-голямата част от живота си прекарва в Близкия и Средния изток в събиране на предания. Накрая се установява в Египет, но след спорове с местните улеми се отправя към Сирия и Палестина. Според предание бива убит по пътя от хариджити, според друго умира след побой, нанесен му от привърженици на Муауия, тъй като отказва да признае превеса на неговите доводи в съперничеството за властта с Али. Почитан е като най-късния съставител на Шестте книги. Ал-Хаким ал-Найсабури отбелязва, че всеки, запознал се с приведените в тях предания в областта на правото, бива възхитен от съвършенството на неговите думи. Същевременно съставя списък на близо 2700 събирачи с указанието дали са съобщавали слаби или недостоверни предания. Автор е на „Големите насоки“ (ал-Сунан ал-кубра / السُّنَنُ الْكُبْرَى) и „Малките насоки“ (ал-Сунан ал-сугра / السُّنَنُ الصَّغْرَى), наричани още „Книга за избраното от големите насоки“ (Китаб ал-муджаба мин ал-сунан ал-кубра / كِتَابُ الْمُجْتَبَى مِنَ السُّنَنِ الْكُبْرَى). Съдържа 5758 предания, разделени на 51 глави, посветени предимно на обрядността. В тях привежда и изказано мнение на Пророка: „Ако жена поиска разрешение на един от вас да отиде на джамия, нека ѝ го даде“, с което потвърждава нейното право да посещава петъчната молитва (Mernissi 1990: 111–112).

НАСАРА. Вж. ХРИСТИЯНИ.

ал-НАСАФИ, МОХАМЕД ИБН АХМЕД (поч. ок. 943) / مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ النَّسَفِيِّ. Исмаилитски

богослов и проповедник. Според оскъдните сведения проповядва в Маверанахр (Трансоксиана), където е заловен и обесен. Сочи се сред основателите на космогоническата теория на исмаилитите. В нея съчетава идеите на неоплатонизма (за първоначалото, интелекта и световната душа) с ислямската догматика. Определя Бога-абсолют като пълна истина (ал-хакк / **الْحَقُّ**) без каквито и да било атрибути, но също и като трансцендентен създател на „нещото“ (ал-шай / **الشَّيْءُ**) и „не-нещото“ (ал-лашай / **الْلا شَيْءُ**). Със своята предвечна повеля отделя световния цялостен разум (ал-акл ал-кулли / **العقل الكلّي**), който вече притежава божествените атрибути. Чрез излъчвания на свой ред създава световната цялостна душа (ал-нафс ал-куллия / **النفس الكلية**), която съответно образува седем движещи се кълба. Те самостоятелно се преобразуват като съставлящите ги прости естествени съставки (ал-муфрадат / **المفردات**) – влага, сухост, студ и топлина, встъпвайки в съчетания, се превъплъщават в „съставни“ (ал-муракабат / **المركبات**): земя, вода, въздух и безвъздушно пространство. При по-нататъшните съчетания възникват растенията, животните и хората с присъща вегетативна, чувствена и разумна душа. Тези възгледи на мислителя стоят в основата на исмаилитската космогония, в която по-нататък редица муджахиди внасят известни промени.

ал-НАСАФИ, НАДЖМ ал-ДИН АБУ ХАФС ОМАР ИБН МОХАМЕД (1067–1142) / **نَجْمُ الدِّينِ أَبُو حَفْصٍ عُمَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ النَّسَفِيِّ**. Узбекски богослов и правовед. Роден в гр. Насаф (дн. гр. Карши – Узбекистан), тогава известно богословско средище. Придобива образование при видни улеми, възприема ханифитската школа-подход и става виден неин представител. Най-известна творба е „Верую на ал-Насафи“ (ал-Акида ал-Насафия / **العقيدة النسافية**). В нея обобщава основните постановки на суннитското вероучение през призмата на ханифизма. Оставя многобройни ученици, сред които е Бурхан ал-Дин ал-Маргинани ал-Рушидуни.

НАСЕКОМИ, хашарат / **حَشَرَات**. В Корана няма обобщено определение за тяхната съдба, но са представени отделни техни представители. Благодарение на своя достоен живот и принасяна на хората полза пчелите ще бъдат възнаградени с райското спасение. На хората се напомня, че в пришествието на Съдния ден „ще станат като „пръснатите пеперуди“ (ка-ал-фараш ал-мабсус / **كالفراش المبثوث**) (К. 101:3–4), но трептенията на техните криле вълнуват суфиите (вж. Пеперуди). В сурата „Мравките“ (Ан-Намл / **النمل**) се посочват техните страхове, че ще бъдат премазани от войската на Соломон (К. 27:17–18). Но те са напразни, защото са защитени от Аллах, и неслучайно една от тях първа влиза в Ноевия ковчег. На мухите (дубан / **دُبَّان**) е посветено преданието как да бъдат отстранявани, когато попадат в течност. Последователността на изваждането на двете им крила – на доброто и злото, показва двойствената им природа. Сред улемите е налице раздвоение относно окончателната им съдба и надделява становището, че тя ще зависи от собствените им постъпки.

ал-НАСИР ли-ДИН АЛЛАХ, АБУ АБАС АХМЕД (1158–1225) / **أَبُو الْعَبَّاسِ أَحْمَدُ اللَّهِ**. Тридесет и четвъртият халиф от Абасидите. Проявява се като прозорлив и способен владетел. Като отчита вътрешната и международната обстановка, разширява границите на своето пряко управление в Месопотамия и в области от Персия след разпадането на империята на Селджукидите (1194). Укрепва своя духовен авторитет, който бива признат от Саладин, от имама на Хашишините Хасан III (1210–1221) и макар и привидно, от все още свързаните с шиизма шарифи на Мека. В името на единението на правоверните привлича видни шиити в управлението и поправя дома, в който вярват, че се е „скрил“ в гр. Самара Дванадесетият имам. Враждебно настроеният към него Ибн Асир го обвинява, че с тези действия е подготвил падането на халифата (Laoust 1983: 225). Укрепва сдруженията Футуа и се опира на тях. Възползва се от проповядваното от Шихаб ал-Дин ал-Сухраварди учение за халифа като представител на Аллах на земята

и като връзка между Него и правоверните. Проявява търпимост към представителите на мистицизма и самият се обявява за суфийски шейх. Възстановява школата ал-Низамия, предприема строителство на библиотеки и представителни сгради.

НАСИР-И ХОСРОВ, АБУ МУИН КУБАДАЙНИ (1004–1074) / أبو معين القبادياني ناصر خسرو. Книжовник, философ и пътешественик. Таджик по произход, роден в областта Балх (дн. Афганистан) в заможно семейство. Получава разностранно книжовно и богословско образование, първоначално овладява арабски, тюркски, гръцки, навярно и иврит, а впоследствие и говорими в Индия диалекти. Живее в двора на Газнавидите, а след отстраняването им от Селджукидите е назначен за събирач на данъци в Хорасан. Разочарова се от охолния живот и преживявайки терзания, през 1046 г. се отправя на поклонничество. Така предприема продължили до 1052 г. пътешествия в Близкия и Средния изток и Индия. Отправя се от Египет, където, възприемайки фатимидския исмаилизъм, става негов упорит проповедник (даи / داع). Поставя си за цел разпространение му в Хорасан, за което след 1052 г. е подложен на преследвания от суннитите селджуци. Към 1060 г. намира убежище в планините Бадахшан (дн. Североизточен Афганистан и Таджикистан), където като отшелник написва своите трудове. Умира заобиколен от множество последователи. Най-известната му творба е „Книга за пътуванията“ (Сафар наме / سفر نامه). Съдържа описание на посетените през странстванията области, селища, географията, живота, бита и културата на обитаващите ги племена и народи, техните религиозни паметници, учреждения и обичаи. Неговото задълбочено проникновение на наблюдател и дарбата на писател превръщат творбата в търсено и в наши дни четиво. Изследователите я сочат като обхванат източник на сведения за обществените, духовните и политическите порядки в значителна част от Дома на исляма през XI в. В трактата „Сбор на двете мъдрости в богословието“ (Джами

ал-хикматайни фи-л-калам / جامع الحكمتين / في الكلام) чрез диалози сравнява основните исмаилитски постановки със схващанията на древногръцките философи. Автор е на възхваляващ Али поетичен сборник (Диван / ديوان). В около 11 хил. стиха описва живота си далеч от тщеславието и светските заблуди, като предупреждава читателите да се предпазват от измамите на царуващото в дворците и сред върхушката лицемерие.

НАСИФ МАЛАК ХИФНИ (1886–1918) / ملك جفني ناصف. Египетска писателка, изявяваща се под псевдонима „Изследователка на пустинята“ (Бахиса ал-бадия / باحثة البادية). Родена е в семейството на адвокат, привърженик на Мохамед Абду. През 1903 г. завършва девическото отделение в учителския лицей, известно време учителства, но след брака с висш служител е задължена да напусне работата. Остава свързана с професията и създава „Съюз за образование на жените“, с което се включва в т.нар. „женско пробуждане“ (ал-нахда ал-нисаия / النهضة النسائية). То е част от Арабското пробуждане и ратува за нарастващо участие на жените в разискванията за настоящето и бъдещето на Египет. През 1911 г. съставя и изпраща за обсъждане в Законодателното събрание програма от 10 точки за подобряване на положението на египтянката. Първите пет са посветени на образованието. Определя го като най-надеждното средство, с което да се преодолее неравноправието. Включени са предложения за задължително първоначално образование, за професионално обучение и безплатен достъп до университетите. Останалите пет точки са посветени на определянето на минималната възраст за встъпване в брак, на възможността да не се носи забрадка и др. Депутатите отминават документа, но той отбелязва знаменателна проява на феминизма на политическата сцена в мюсюлманския свят.

Възгледите ѝ са отразени в сборника от интервюта и есета „Женските дела“ (ал-Нисаият / النساءيات – 1909 г.) и в статиите, обнародвани във в-к „Вестник“ (ал-Джарида / الجريدة), орган на либералната партия „Общност“ (ал-Умма / الأمة) (вж. Ахмед Лутфи

Саид). В унисон с дейците на Реформацията в исляма подчертава, че залогът за всестранния напредък на страната е в положителното разрешаване на женския въпрос. То трябва да се осъществява, като последователно се отстраняват сковаващите жената традиции в обстановката на обновяващо се върху истинните ислямски ценности общество. В него трябва да се отмени многоженството, което определя като „смъртен враг на жените“. Противопоставя се на ранните бракове, на злоупотребата с едностранния развод, настоява да се разреши на жената да изучава всички видове знание и да участва в тяхното обсъждане, включително в областта на религията и обрядността. Проявява двойствено отношение към забрадката. Смята, че нейното снемане от редица жени от висшите кръгове е предизвикано не толкова от изпитвано чувство за угнетеност или от желание за освобождение, а е най-вече подражание на европейската мода. Забрадката е част от египетската култура и нейната забрана е твърде рязка промяна, която би имала отрицателни последствия. Придържането към тези препоръки, които смята за присъщи на истинния ислям, определя нейната съдържаност, доколко и как да се възприема и прилага западно-европейският феминизъм. Това становище скоро ще преодолеят светски настроените феминистки от последвалото поколение в Дома на исляма (вж. Худа Шаарауи; Сайза Набарауи; Нур Хамада). Умира покосена от испанския грип, на погребението ѝ се стичат много политици и общественици.

НАСИХ УА-МАНСУХ. Вж. ЗНАНИЕ-НАУКА ЗА ОТМЕНЯЩОТО И ОТМЕНЕНОТО.

НАСЛЕДСТВО, мирас / مِيرَاث синоними: ирс / اِرْث, турас / ثُرَات и др. Предоставянето на правата и задълженията на починалия на друго лице. Подходите и начините за неговото осъществяване са предмет на наследственото право (илм ал-фараид / عِلْمُ الْفَرَائِض). Част от неговите постановки са повлияни от родо-во-племенните връзки и обичаи в Арабия, а поставеният решаващ ислямски отпечатък

по-нататък се допълва и съчетава по места с традициите на приелите правата вяра народи.

Преди да се пристъпи към подялбата на имуществото, от него се отделя последователно: взетото под аренда и наетото, с което починалият се е разпореждал; предоставеното като подарък на съпругата имущество – махр; изплатените възможни дългове и освободените роби, ако им е обещано. Отделя се и посоченото в завещанието и неподлежащото на наследяване имущество, което не трябва да надвишава една трета от общия му размер. Останалите не по-малко от две трети подлежат на делба. Права върху тях имат преди всичко членовете на семейството на починалия, т.нар. хора на лицето (ахл ал-фард / أَهْلُ الْفَرْد). В Корана се указва: „Повелява ви Аллах за вашите деца: за мъжкото е дял, колкото за две женски. А ако са повече от две жени, за тях са две третини от оставеното. За всеки един от родителите е шестината от оставеното, ако е имал дете. А ако не е имал дете и го наследят родителите му, за майката му е третината. А ако е имал братя, за майката му е шестината“ (К. 4:11). Съпрузите получават „половината от онова, което са оставили съпругите“ при липса на поколение и четвъртината при наличие на деца. Съпругата на покойния, ако са без поколение, получава $\frac{1}{4}$ от наследството и $\frac{1}{8}$ – ако имат. При повече съпруги всички те общо получават полагащото се на една. „А ако мъж или жена биват наследени и нямат родители и деца, и имат брат или сестра, за всеки един от тях е шестината“ (К. 4:12). Ако се окаже, че липсват роднини, свързани с понятието „хора на лицето“, за наследяване се привличат други кръвни родственици. Те се обозначават с правното определение „родство“ (асаба / عَصَبَة), което обхваща роднините по мъжка линия. Сред тях се разграничават няколко степени. „Роднини сами по себе си“ (асаба би-нафсихи / عَصَبَة بِنَفْسِهِ): включва мъжете, наследяващи по кръвна линия – синове и внуци, баща и братя, потомци на дядото на покойния. „Роднини посредством други (лица)“ (асаба би-гайрихи / عَصَبَة بِغَيْرِهِ) са родственичките по мъжка линия: сестри, внуци и т.н. „Роднини

заедно с други“ (асаба маа гайрихи / غصبه مع غیره) обхваща лицата от женски пол от друга линия, напр. едноутробните сестри, които наследяват заедно с майката. Обхванатите от двете понятия лица в случай на убийство имат и правото на кръвнина. Изчисляването на частите, полагащи се на всеки един от обикновено многобройните наследници, е трудна задача. За нейното улесняване правистите разработват няколко подхода. Един от тях е, като дадена част от имуществото се обозначава с определена единица мярка (фарида / فريده), възлизаща напр. на 1/144 от него. След това различни части от него се разпределят между наследниците според дяловете, на които всеки от тях има право. Делбата изисква познания и опит. Затова при голямо Н. правистът, на когото е възложено да го извърши, получава предварително уговорена част от него. При отсъствие на наследници, обхванати от двете понятия, според едни школи-подходи Н. се предава на старейшината на племето, според други става собственост на общината. В наши дни присъщите на наследственото право на Запад правила и постановки се възприемат и прилагат в отделната мюсюлманска държава в зависимост от мястото на исляма в обществото и от него – в съдопроизводството. Често е налице тяхното съчетаване.

НАСР, САЙИД ХУСЕЙН (род. 1933) / перс. سيد حسين نصر. Ирански философ. Роден в Техеран в семейство от виден род на муджахиди и близко до двореца. Получава средно образование в САЩ, завършва геология и геофизика, през 1958 г. защитава в Харвард докторат, посветен на ислямското схващане за природата. Установява връзки с видни изтоковеди и възприема много от идеите на Роже Генон и Фритъф Шуон. След завръщането си в родината е професор в Техеранския университет, директор на Иранската императорска академия за философия / اکادمی فلسفه شاهنشاهی / (днес Изследователски институт по Хикмат и философия на Иран / مؤسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران), която тогава се превръща в средище за разисквания между муджахиди-

ди и светски настроени ислямовеци. След ислямската революция живее и преподава в емиграция. Автор е на повече от 50 книги, значителна част от които са на английски и са преведени на много езици. Сред тях са „Ислямът в модерния свят“ (Islam in the Modern World), „Ислямът: религия, история, цивилизация“ (Islam: Religion, History, and Civilization), „Традиционният ислям в модерния свят“ (Traditional Islam in the Modern World). На български език са издадени „Три-ма мюсюлмански мъдреци“ (Three Muslim Sages), посветена на Ибн Сина, Ибн Араби и ал-Сухраварди (Наср 2001), и „Сърцето на исляма. Непреходни ценности за човечеството“ (Наср 2010).

Значителна част от неговото творчество цели да запознава читателите от Запада с исляма и неговата цивилизация, посочвайки, че гледат на тях с пренебрежение, следващо една продължително изградена невярна представа. Тя се дължи на наложилото се сред ориенталистите предубеждение, че „ислямът не е Откровение, а явление, възникнало поради чисто човешки фактори при определени исторически обстоятелства“. Така те следват „какофонията на хората, отхвърлящи исляма от позициите на християнското и юдейското полемизиране или на светския агностицизъм“ (Наср 2010: 6–7). Причината е, че обяснявайки състоянието на съвременния свят, те отдават превъзходство на подходите на материализма, рационализма и модернизма, които по своето естество отчуждават хората от вярата. Приветства учени като Луи Масиньон, Хамилтън Александър Гиб (1895–1971), Анри Корбен, Анемари Шимел и др. за техните изпълнени с уважение към мюсюлманите и исляма задълбочени изследвания за неговата цивилизация. Убеден е, че техните усилия срещу всички, „които се опитват да раздухват огъня на омразата и да предизвикат сблъсъци между цивилизацията и народите“, подпомагат мюсюлманите и хората от Запада да живеят в мир и хармония помежду си.

Задълбоченото разкриване на ислямската цивилизация философът съчетава с търсе-

не на решения на стоящите пред нея задачи. Посочва, че днес Общността на правоверните „политически разпокъсана и разделена, както никога досега е изправена пред безпрецедентни предизвикателства от яростните атаки на модерния секуларизъм и консуматорската глобализация – предизвикателства, по-големи от монголското нашествие“ (Наср 2010: 177). На същите предизвикателства са изложени юдаизмът и християнството на Запад, но те идват от собственото им общество, докато за мюсюлманския свят идват *отвън*, подсилени от изключителен военен, икономически и политически натиск. Отговорът срещу него неизбежно приема и насилствени форми, които, макар периферни и временни, противоречат на основните начала на исляма. Следователно, за да е успешен, той трябва да се търси в неговите традиционни религиозни истини, които вдъхновяват неговата общност. Напомня, че тя не се опира само на светската власт, а представлява „духовна империя“, дело на Пророка като вестител. Нейната стойност се корени в добродетелността и в моралното превъзходство, а не в силата и богатството. Оттук и издигнатата от философа идея/препоръка за разрешаване на стоящите пред правоверните задачи чрез съживяване на сакралното в познанието. То ще ги подпомогне да постигнат обединение на философията, науката и изкуствата под знака на суфийската духовност като надежден път към обновление в техния Дом (пак там).

НАСРИДИ. Вж. ГРАНАДА, ЕМИРСТВО.

НАСРИН, ТАСЛИМА (род. 1962) / Taslima Nasreen, бенг. তসলিমা নাসরিন. Бенгалска писателка и общественичка. Родена е в гр. Мименсинг, Бангладеш. Произхожда от заможна селско семейство. Завършва медицина и работи като лекар терапевт. От ранна възраст проявява литературни заложби и успехите на няколко нейни поетични сборници я подтиква да се насочи и към романа. Бунтовното съдържание на творбите ѝ и на обществената ѝ дейност среща обществен отзвук. Сред правоверните читатели се очер-

тава мнозинство от ожесточени противници и малък брой колебливи привърженици. През 1993 г. традиционните кръгове издават фетва, в която определят нейното поведение като враждебно на исляма и единственият изход за нея е да напусне родината. Престоява за кратко време в Европа и в Северна Америка. Настанява се в Индия и нейна конференция в Калкута (2007) предизвиква повсеместни протести, ислямистка група предлага награда от 500 хил. рупии за който я обезглави. Отказът да получи индийско гражданство е последван от кратки престои и нови безуспешни опити за установяване. През 2009 г. е приета в Париж като почетна гражданка. Поради смъртните заплахи на „ал-Кайда“, през 2015 г. се преселва в САЩ. Своео творчество – книги, статии и изказвания – съчетава с обществено-политическа дейност. Участва в международни срещи, изказва съпричастност със събития, свързани с исляма и с религиите въобще: нападението срещу Салман Рушди – 2015; подкрепа на правителството на Шри Ланка за забраната на бурката, която нарича „подвижен затвор“ – 2019, убийството на иранката Махса Амини – 2022. Придобитата известност предизвиква противоречиви оценки в Дома на исляма и одобрението на властите и обществото на Запада. Получава от Европейския парламент наградата, носеща името на акад. Андрей Сахаров (1994), наградата на Френската република „За правата на човека“ (2007), наградата „Симон дьо Бовоар „За свободата на жените“ (2008), награди на правозащитни и феминистки организации, почетни докторски титли на университети и т.н. Нейните противници посочват оказваната почит като доказателство за съюзяването ѝ с безбожните врагове на исляма.

Т.Н. се самоопределя като „светска хуманистка“ и заявява, че е атеистка и не желае да я определят като „мюсюлманка“. Изричният атеизъм е израз на феминистките ѝ разбирания. „Докато едно общество се основава на религията, докато законът не признава равенството на половете, политиката не може да придвижи каузата на жените (Le Devoir, Québec 2 mai 2011). Затова тя не спори, а

воюва с всички религии. „Аз съм против хиндуистките божества и обреди като karva chowt и shivaratri и осъждам потисничеството на мюсюлманите в (щата) Гуджарат. Опълчвам се срещу потисничеството на индуите в Бангладеш, срещу потисничеството на евреите в нацистка Германия, на мюсюлманите в Босна и Палестина и на християните в Пакистан“. Излагайки своите разбирания в интервю пред парижкия „Фигаро“, подчертава, че основната нейна критика е срещу фундаменталистите за тяхното женомразство и за ненавистта им към свободата на изразяване. Техните възгледи показват враждебността към вече постигнатия в много страни напредък в правата на жените. Определя религиозните писания като потискащи жените, чиито права, както и на мъжете, са всеобщи. Затова хората могат да се развиват без тези заявяващи божествен произход религиозни писания. Налице е идеологически сблъсък, но той не е между християнството и исляма, а между фундаментализма и секуларизма, между ирационалните, слепи, мракобеснически вярвания и разума (Le Figaro, Madame 30 avril 2010).

Литературното творчество обхваща над 30 книги, преведени на над 25 езика. Наблюдателите отбелязват влиянието на Вирджиния Улф, Симон дьо Бовоар и на бенгалската писателка Рокия Сахават Хосеин. Отношението към нейната дарба в родината проличава още в отношението към първите творби. Нейните спомени: първият том „Моите момичешки години“ / Amar Meyebela (1997), вторият – „Див вятър“ / Utal Hawa (2002) и третият – „Говори!“ / Ka! (2003), незабавно са забранени от правителството и Върховния съд като съдържащи „безразсъдни постановки“ срещу исляма и пророка Мохамед. Сред най-известните ѝ книги са: „Прокълнатата отвън и отвътре“ / Nirbashito Bahire Ontore, 1989; „Не съм добре, но ти бъди здрава, моя любима родино“ / Ami Bhalo Nei, Tumi Bhalo Theko Priyo Desh, 2006; „Това е твоята любов! Или купчина боклук!“ / Bhalobaso? Schai baso, 2007. Сред издадените на френски език са: „Жени, излезте напред!“ / Femmes, manifestez-vous!, 1994; „Един друг живот: поеми“ / Une autre vie: poèmes,

1995. „В търсене на френския любовник“ / À la recherche de l'amant français, 2015. На английски: „Играта наобратно“ / The Game in Reverse (Poems) 1995; „Моето бенгалско детство“ / Meyebela, My Bengali Girlhood 2002; „Всичко за жените“ / All About Women 2005.

НАСС / نَصْصْ понятие или постановка, дума или израз, които съдържат изрично един-единствен смисъл с всички последици от неговото възприемане. Основа за утвърждаването на този смисъл е тяхното място и разяснение, дадени в Корана или в преданията. Когато в преданията са отразени ясни и безспорни коранични предписания (катиа ал-далала / قِطْعَةُ الدَّلَالَةِ), те стават задължителна насока за съответни правни решения. В шиизма понятието Н. се обяснява като недвусмислено указание, което потвърждава правото на Али като приемник на Пророка да оглави Общността на правоверните (вж. Гадир хум).

НАСТРАДИН ХОДЖА (1208–1284) / осм. نصر الدين خواجه, тур. Nasreddin Носа, ар. نصر الدين جاحا – Наср ал-Дин Джуха, перс. خواجه نصرالدين – Хауаджа Наср Дин. Митична личност. Неговото действително и приписвано творчество обхваща значителен брой (в руската сбирка над 1200) занимателни, шеговити и поучителни разкази, заели видно място в мюсюлманската култура. Изследователите посочват като негови предшественици хитреците, описани от ал-Джахиз и ал-Харири, наред с фолклорни персонажи като Джуха (ег. Гуха) в Близкия изток. Приказките за тях отекват и в Мала Азия (XI–XIII в.), където прииждащите тюркски племена ги превъплъщават в образа на Н.Х. Сведенията за неговия живот и творчество са с оспорвана достоверност. За родно място се сочи с. Хорту, окръг Сиврихисар, твърди се, че е живял в гр. Коня – столицата на Румския султанат, и в гр. Акшехир, където и днес се почита неговият гроб. Известно време е съдия, в поведението му се забелязват присъщите на суфиите черти. Даваните му названия ходжа, молла и ефенди показват почит към мъдър наставник и учител.